

БАХТИҲАР ВАҲАБЗАДА

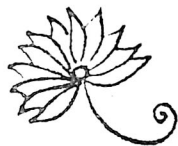

Бир
ваҳарын
гарангушу

КӘНЧЛИК
БАКЫ
1971

БАХТИЈАР

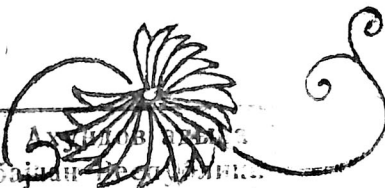
ВАҲАБЗАДА

ШЕ'РЛӘР
ВӘ
ПОЕМАЛАР

Бир
БАҲАРЫН
ГАРАНГУШУ

М. Ф. Ахундов тәһрири
Азәрбајҹан Республикасы
Дөвләт КИТАБХАНАСЫ

ӘЛВАН ЧИЧӘКЛӘР

ИНАМ

Дүнән,

бу күн,
сабаһ.

Үчү дә бир ваһидин
доланыр башына.

Бу заман өлчүләри,
Мүсавидир
Меһрабымыз вәтәнин јашына.

Биз бу јашын ичиндә,
Јаша долдуг,

Бөјүдүк,
Јетишдик.

Ән али мәгсәдә чатмаг үчүн
Ленин јолуна
анд ичдик.

Андымыз
Одлардан,
аловлардан

Кечирди бизи мүдам.

Дүнәнә һөрмәт,
бу күнә алгыш,
сабаһа инам.

Инам!
Инам!
Инам!

1970

ФИКИР ГАНАДЛАРЫМ

Мәним ганадларым вар:
Ширин-ширин арзулар,
Бөјүк-бөјүк хәјаллар
Ганадларымдыр мәним!..
Дүнја — ганадларымчын
чох кичикдир,
Кичикдир,
Каинатдыр — Вәтәним!..

***

Арзулар дүнјасына
Учан заман ағыллар
Јаранды әфсанәләр,
Әсатирләр,
Нағыллар...

***

Учурам,
һеј!..
учурам!..

Мән
тәпә,
дүз
билмирәм.

Кечә,
күндүз
билмирәм!
Хәялын бир һүдуду,
Хәялын бир һәдди јох!
Көјләрин сәрһәдди јох!

***

Гушлар нијә азаддыр?
Азадлығын тәшбеһи,
Јашајыр гуш адында.
Азадлыг
учур,
учур,
Гушун сәрһәд билмәјән
О гоша ганадында.

***

Фикрин ганадлары да
Азаддыр!..
Сәрһәдди јох!
Сәма кими һәдди јох!..
Фикирдә мин һал олур.
Бә'зән сәманын өзү
Фикрә дарысгал олур!

***

Учур,
учур
хәјаллар,
Сәмадан да о јана.

Бошлугда мәнзилми вар —
Орда фикрин ганады,
Гәрар тутуб дајана?..

***

Нә гәдәр истәјирсән
Бах!
Үзүмә бах!

Нә гәм!

Мәндән чох-чоһ бөјүкдүр
Ајаглары башымда
Башы,
Сонсуз сәмада
Сүзән фикрим, дүшүнчәм!..

***

Мән азадам, азадам!
Мәнзили көрүнмәјән
Бир әбәди јолум вар.
Мәни јердән галдыран,
Һәдди, һүдуду гыран
Фикир ганадларым вар.

Јанвар, 1969

ШАИРЛӘР

Шаирә һејкәлләр гојулан заман,
Дејирләр, она бах, нә бәхтәвәрмиш.
Анчаг демирләр ки, мән јашајыркән,
О өз синәсини масаја кәрмиш.

О кечиб чанындан өмрә гыјанда
Сәнин нәш'әләрин ашыб-дашырды.
О ки, јашамырды, сән јашајанда
Сәнин јеринә дә о алышырды.

Дәрјанын дибиндән чыхмамыш һәлә
Танымаг олмајыр мәрчаны, дүррү.
Сән һәсәд апарма о даш һејкәлә
Өмүрдән сонрадыр онларын өмрү.

Шаирләр, шаирләр, бирчә сөз үстә
Сүбһәдәк јахдыныз үрәјинизи.
Сизи көрмәдиләр һеч вахт диз үстә —
Гәрибә јарадыб тәбиәт сизи!

Һамыдан кеч јатыб галхдыныз еркән
Ағарды дан јери көзләриниздә.
Мин эзаб чәкдиниз сиз јашајыркән
Өлүб јашадыныз сөзләриниздә.

Үрәкдән кечәни бахышдан дујуб
Аға ағ дединиз, тараја гара.
Чәллад гылынчына мејдан охујуб
Сиз тәслим олдуруз һилал гашлара.

Замандан-замана мәсләкниниз
Кечириб јашатды нәғмәләриниз;
Ади бир ушаг да алдадар сизи —
Хәјал дүнјасында јашадыныз сиз.

Бир кам алмадыныз сиз ки, дојунча,
Сизә хошбәхт дејән танымыр сизи.
Һеч кәс'чәкә билмәз өмрү бојунча
Сизин бирчә күндә чәкдијинизи.

Дүнјанын әлиндән дад чәкән заман
Хәјал көлкәсиндә далдаландыныз.
Шаһларын, чарларын сарајларындан
Алчаг дахмалары уча сандыныз.

Өлүмдән, сүркүндән горхмајыб әсла
Јаныб өзүнүзү ода атдыныз.
Үрәк ганынызла, амалынызла
Зинданлар күнчүндә сөз јаратдыныз.

Тә'гиблә кәлдиниз даим дөш-дөшә
Јолунуз һагг јолу, һәгигәт јолу.

Бу да гәрибәдир,
Сизин һәмишә
Чибиниз бош олду, гәлбиниз долу.

Бүтүн дөвлөрдө, һәр вахт, һәр заман
Өтүб һагг нәғмәси, һагг олдунуз сиз.
Јашамаг наминә кечмәјиб һагдан,
«Әнәл-һәг» сөјләјиб сојулдунуз сиз.
Лағ едиб күләндә һагга јаланлар,
Сиз дә зәманәјә, дөврә күлдүнүз.
Каһ кизли, хәлвәти, каһ ачыг-ашкар,
Каһ да дуелләрдә өлдүрүлдүнүз.

Дүнјаны кәздиниз сиз ојмаг-ојмаг,
Фәрәһин ичиндә гәм көрдүнүз сиз.
Ади бир милчәјә гыјмајыб, анчаг
Бә'зән өзүнүзү өлдүрдүнүз сиз.

Сизиндир дүнјанын синә дағлары
Бу дағлар ичиндә кама чатдыныз.
Сиз һеј јана-јана, гаранлыглары
Көнүл одунузла ишыглатдыныз.

Залим зүлмүндә дә нашыдыр, нашы,
Ахы, эзабдан да зөвг алдыныз сиз.
Залимләр, чаһилләр һәр аддымбашы
Сизи алчатдыгча учалдыныз сиз.

Санмајын, өзүмү санырам јәгин
Белә шаирләрин чәркәсиндә...
Јох!

Ахы, мәним кими шаирчикләрин
Илһамы аз олур, иддиасы чоһ!

Шаир — фикирләрин чырпынан сели,
Шаир — һәгигәтин мүғәннисидир.
Шаир — тәбиәтин данышан дили,
Шаир — чәмијјәтин үсјан сәсидир.
Шаир — зәманәнин, әсрин, вичданы,
Шаир — тарихләрин шәрәфи, шаны.
Шаир — бу дүнјаја заманын сөзү,
Шаир — һәгигәтин, һаггын күзкүсү.
Бүтүн милләтләри сиз анларсыныз —
Севән дә сизсиниз, гәлбән онлары.
Вәтәнә кәлинчә, мәчнунларсыныз —
Вәтән мәчнунлары, ел мәчнунлары.

Мәчнунлуг көзәлдир!

«Бу нәдир?» — дејә
Һәр чаһил анламаз бу үлвијјәти.
Јазыг о кәсә ки,
Јохдур бир шејә
Нә сонсуз нифрәти, нә мәһәббәти!

Јохдур беләсинин мәсләки, јолу,
Гәлби,

еһтијатдан чилик-чиликдир.
Дүшмәнин нифрәти дејил горхулу,
Достун сојуглуғу дүшмәнчиликдир.

Бә'зән јыхылдыныз.

Анчаг чәликлән,
Көмәк уммадыныз ағыр күндә дә.
Һәмишә гачдыныз бикәнәликлән,
Үрәклә өлдүнүз сиз өләндә дә.

Нојабр, 1969

ЈОЛ ЧЭКИРИК

*(Ҳазра — Нечафканд, Зухул, Таһирчал кәндләри
бојунча дағлардан јол чәкән Гусар зәһмәткеш-
ләринә)*

Биз әлбирик, биз дилбирик,
Јердән көјә јол чәкирик,
Кәнддән-кәндә
          јол чәкмәјә нә вар, дағлар.
Гүдрәтимдән
          муна дөнүб ахар дағлар.
Вугарыма
          һәсәд илә бахар дағлар.
Биз дағлары
          гојсаг әкәр өзбашына,
Дағлар бизи
          доландылар өз башына.
Күчүмүзү дағлара да биз гандыраг.
Доланмајаг,
Дағлары да башымыза доландыраг!
Биз јол чәкиб дағ өнүндә
Әјилмирик, бурулмуруг,
Дүз јол кедән јорулмамыш —
Јорулмуруг, јорулмуруг!

Әсримиздә һачәт вармы долајлара?..
Јол чәкирик

          биз дағлары јара-јара.
Тарихин дә јолларыны кәсә кетдик,
Узун јолу гыса кетдик.
Бә'зән күнүн бадәсини
Бир саатда ичәнләрик,
Өзүмүзү кечәнләрик!..
Биз заманы саатла јох,
Сигләтијлә өлчәнләрик,
Дағдан дүзә јол чәкирик.
Бир кечәдән мин күндүзә јол чәкирик.
Өлүмләрин өлүмүнә јол чәкирик.
Даим вахты гысалдырыг,
Андан-ана дејил артыг,
Андан күнә јол чәкирик,
Јол чәкирик..
Јолун өзү гәлбимиздә,
          јолун изи јоллардадыр.
Чүнки даим инсанлығын
          арзу көзү јоллардадыр.
Бүтүн изләр, бүтүн јоллар
Гәлбимиздән чәкдијимиз
          јолдан доғур.
Јол чәкирик!..
          Бу јоллара
          уғур!..
          Уғур!

Ијул, 1955

МЭНЭ НЭ ВАР?

«Биздә бу сојуг ганлары
нејләрдин илани?...»

М. Ә. Сабир.

«Мәнә нә вар?!» дедин,
Дүзмү дедин сән?
Бирләшир ахырда ән узун јоллар.
Кәнара чәкилмә,

бил ки, бу күндән
Бу күн мәнә варса, сабаһ сәнә вар.
Дашгын бөјрү үстә јыхса бир дағы,
Јанындакы дағ да әјиләчәкдир.
Бу күн јејилирсә биринин һаггы,
Сабаһ сәнин һаггын јејиләчәкдир.

Буздан сојуг олар иланын ганы,
Инсансан!
О исти ганын бәс һаны?
Де көрәк сән нечә баха билирсән
Көзүнүн өнүндә тапданан һагга?
Нәдән алышмајыр бәдәнин, нәдән,
Һагсыз мәш'әл тутуб о јанан һагга?
Нечә инсан дејим, нечә мән сәнә,
Гој өвлад демәсин бу Вәтән, сәнә!..

Әкәр адамсанса... сев адамлары,
Демә, бу достумдур, о, дүшмәнимдир;
Демә әзизимдир ев адамлары,
Де, мән бу халгынам, халг да мәнимдир.

Демә, даш јаыныб гардаша дәјди,
Мән елә билдим ки, даш, даша дәјди.
Јурдун о башында јыхылан кәсин
Агрысы гәлбиндә кәрәк көјнәсин!

Ән бөјүк дәрјанын бирдир, саһили,
Ону һәр тәрәфдән дөјәр далғалар.
Бир бөјүк Вәтәни, бир бөјүк ели
Таримар еләјәр «мәнә нә вар»лар.

Ағачлар гатарла чәркәләнибдир,
Онлар бир-бириндән чох узагдадыр.
Будаглар, јарпаглар көрүшмәсә дә
Көкләри бир јердә,
бир торпагдадыр!

Нојабр, 1967

АҒҒ. 12.9.63

ЧЫЗЫГ

(Бир диссертација мүдафиеги мүнәсибәти илә)

Киши кими сән галхыбсан о күрсүјә
Дејәммәдин өз фикрини.
Киши кәрәк
Кизләтмәјә дүз билдији
Дүз фикрини...
Фикир?

Јох-јох! Мән јанылдым,
Сәндә фикир ола билмәз.
Фикир ки, вар,
Хәбис, хырда дујгуларын архасында
Кизләнилмәз.
Әкәр һаггы севирсәнсә
Сән бу һаггы нечә дандын?
Сән манатын габағында
Гәпик кими хырдаландын.
О күрсүдә күрсү кими учалмаға
Јох чүр'әтин!
Сән кизлиндә чызыг чәкиб
Сән кизләндиң чүчә кими
Архасында эдаләтин.
О чызыгмы?

Јох! Гәлбиндә јува салан
Иланлардыр гара-гара,
Сән фикрини, чүр'әтиги
Јем етмисән

гәлбиндәки иланлара.

Сән «Јох» дејә
Нәји поздун,
Кими поздун?
Елә билдин сән газандын?
Јох, ај бәдбәхт,
Өз-өзүнү, мәнлијини
сән удуздун.
Гара бир хәтт — сәнин фикрин,
сәнин сөзүн.

Поздун! Јахшы!
Чох да буну биз билмәдик
Бәс сән өзүн?
Сәнин әглин
Хәтт чәкдијин о әгилдән,
Гачаг дүшүб сығыныбдыр
Гәзәб вә кин архасына...
Сән о бојда вүчудуну
Ахы нечә сығышдырдын
Бирчә хәттин архасына?..

Ијул, 1970

МИЗ АРХАСЫНДА

Күндүзлөр кэзирэм бүтүн шәһәри,
Ахшамлар гонурам өз будагыма.
Ахшамлар хәјалым кэзир һәр јери
Дүнјаны сығдырыб дар отагыма.

Маса архасында... элимдә гәләм
Кэзирәм дүнјаны мән гарыш-гарыш,
Мәним хәјалымын, дејирәм, бу дәм
Ајағы дәјмәјән бир јер галмамыш.

Маса архасында... көнлүм бигәрар —
Јолум нечә кәнддән, шәһәрдән дүшүр.
Вјетнама јаған ағыр бомбалар
Елә билирәм ки, евимә дүшүр.

Күчлүјәм! — демәли, мән һаггам, — дејә,
Зүлм, һагг палтары кејинир бу күн.
Мәним мисраларым дөнүр күлләјә
Евини тутанда күчлү, күчсүзүн.

Синада јандырыр күн, көјү, јери,
Јенә дә әрәбин вәтәни дарда.
«Су» дејиб јананда әрәб әскәри
Мәним додагларым чатлајыр бурда.

Маса архасында өз үрәјим
Мәш'әлә дөндәриб јандырырам мән;
Дүнјанын дәрдләри мүрәккәб кими
Ахыр гәләмимдән, ахыр сүбһәчән.

Үрәјим илһамла, сөзлә доланда
Һәр сәтрим, көнлүмдән од алыр мәним.
Дујан бир үрәкдә тел ғырыланда
Ше'римин вәзни дә ғырылыр мәним.

Маса архасында... торпағын, јерин
Исти нәфәсијәм, зәриф әтријәм.
Мән һаванын дејил, һадисәләрин,
Көнүл дүнјасынын барометријәм.

Гошурам ардынча хош хәјалларын,
Јер мәним, көј мәним, асиман мәним.
Гәлбимдән мин гәлбә кедән јолларын
Әввәли башланыр масамдан мәним.

Елә ки, галхырам маса далындан
Хәјалым кичилир, фикрим кәрилмир.
Бајаг отагыма сығышан чаһан
Инди өз-өзүнә сығыша билмир.

Бајаг өз чаныма, ганыма ғыјдым,
Билмирдим вахт кечир, јатасыјам мән;
Бајаг бир дүнјанын вәтәндашыјдым,
Инди өвладымын атасыјам мән.

Охујун көнлүмү ше'рләримдән,
Көнүл кизләнмәсин сөз архасында;
Дүнјанын эн көзәл адамыјам мән
Илһам аләминдә, миз архасында.

Мај 1967

БӘСДИР

«Бизим мүдрик,
ағсачлы,
гәһрәман
елимиз вар.

Бизим гоч Қороғлумуз,
Бизим Нәсрәддинимиз,
Бизим Фүзулимиз вар!..»

* * *

Валлаһ, буну чох дедик,
Биллаһ, буну чох дедик.
Кечмишин көлкәсиндә
Ағзымызы һаваја
ачыб

Јатмаг истәдик...

Анчаг,

буну билмәдик;
Көһнә һава ичиндә
үрәк сусур,

боғулур.
Көлкәдә јатанларын,
Өз көлкәси јох олур...

Һара кедә биләрик
Бош әллә,
гуру сөзлә?
Јетәр өјүндүјүмүз
Сојумуз,
Көкүмүзлә!...
Јетәр, јетәр дејирәм,
Гартал фамиljасыјла
Бу күн хырда гуш олмаг,
Дүнәнин хумарыјла
Һәлә дә сәрхош олмаг!..

***

Бизим емблемимиз,
Рәмзимиз,
Шәрәфимиз
Гој олсун сәләф — дедик.
Ағыллы өвладымыз
Сәһвимизи дејәндә
Она нахәләф дедик!

***

Короғлуја, Бабәкә
Абидә гојулса да
Өјүnmәјәк биз бу күн.
Онларын амалыны
Јашатмаг,

ән мөһтәшәм,
Һејкәлдир онлар үчүн!

***

Гәһрәманлар барәдә
Тә'рифләр сөјләмәкдә
Гәһрәманыг биз аңчаг.
Ағымыза кәлмәјир
О гәһрәманлар кими
Јашамаг!

***

Өндән һәнирти дујуб
Ат дөндү;
Дала бахды.
Шир габагдан шығыјыб
Көһләни јерә чахды.
Көз габаға бахмаса
Дала галар ајаглар.
Архада галанлары
Заман өзү ајаглар.

1968

ЕЛЭ БИР ФИКИР КИ...

Мэн фикир ачыјам, мэн фикир ачы,
Фикир мөһтачыјам, фикир мөһтачы.

Елэ бир фикир ки, о мэнэ рəһбэр,
Мэн она адичэ бир эскэр олум.
Онун ешги илэ доғсун сəһэрлэр,
Мэн онун јолунда сəфəрбэр олум.
Јеримдэн ојнатсын мəни топ кими,
Чанымдан чыхартсын эталəтими...

О фикир — өз јолум, өз адым олсун,
О мəним эн мөһкəм ганадым олсун.
Дөнүб илдырыма, гој вурсун мəни,
Улдуздан улдуза учурсун мəни.

Елэ бир фикир ки, о мэнэ чандан
Даһа эзиз олсун,
Чан унутулсуй.

Мəним күнлəримэ бир јөн, бир сүкан,
Мəним иллəримэ о, үнван олсун.

Елэ бир фикир ки, јансын од тəкин
Зүлмəт ичиндэ дэ јол версин мэнэ.

Елэ бир фикир ки, көрдүклəримин
Ичини, мəғзини көстəрсин мэнэ.

Ону су кечириб од эритмəсин,
Јолунда јај кими һеј кəрилим мэн.
Өмүрүмүн сонуна чатсын,
битмəсин,

Ону нəвəмэ дэ верэ билим мэн.

Елэ бир фикир ки, арзу да, кам да
Онун һавасыјла бəслəнсин мұдам.
Елэ бир фикир ки, гулагларымда
Дөјүш нəғмəситəк сəслəнсин мұдам.

Елэ бир фикир ки, о күлэн кими
Һикмəтлэр ачылсын,
Мə'на дурулсун.
Нəјэ тохундуса,

бир иксир кими
Онун дəјəрини билдирэн олсун.

Елэ бир фикир ки, тапыныб она
Јолуна күвəним,
Гүррəлəним мэн.
Учум о амалын сонсузлуғуна
Зирвəлэр башында зирвəлəним мэн.

Көзə көрүнмəјэн өмүр јолумдур
Хəјалла, иманла долу фикирлэр.
Мəним сəһəримин дан шəфəглəри
Сабаһын көрпүсү, јолу фикирлəр!

Зүлмэтин ичиндэ улдузтэк жанар,
Дэнизтэк говрулар, көлтэк чалханар,
Ахыр мэңзилини бир мө'бэд санар,
Мүгэддэс фикирлэр, улу фикирлэр.

Бө'зөн налэ чэкиб төкөр көз јашы
Һәмишэ өзүмлэ дулар јанашы,
Өзүмүн һакими, сөзүмүн башы,
Ешгимин, арзумун гулу фикирлэр.

Ијул, 1970

ФАНТАЗИЈА

Фантазија, фантазија!
Рэгәмлэри, дүстурлары
палтар кими кејинәнлэр,
Хәјаллара рија деди,
бош бир рија.

Фантазија —
Бу күнүмдән кэләчәјә доған ишыг,
дүшән зија.

Фантазија —
Арзуларын, диләклэрин јол јолдашы,
Фантазија —

Һәгигэтин тәмэл дашы.
Һерберт Уелс — о — фантастик романлары
јазан өзү

Көрәммәди о, зүлмэтин доғачағы
ағ күндүзү.

Фантазија, һәгигәтә чевриләндә
Инамыма о инанды.
Һәгигәтләр — мө'чүзәдән үстүн олуб
ону данды...

Ијирминчи ил!
Кремлдә әјләшибдир Уелс, Ленин.
Бири — суал, бири — чаваб,
Бири — шүбһә, бири — инам.
Бири — бәдбин, бири — никбин.
Суалларын чаваблары
Инам олуб
ахыр, ахыр.
«Зүлмәтдәки Русијанын» чөлләрində
Електрик, шимшәк чахыр.
Уелс бахыр
Көзләрини дөјә-дөјә,
«Фантазјор»ун
Хәјалында јаратдығы
Мө'чүзәли бир күзкүјә.
Јох! Инанмыр
О, инамын сөзләринә.
Уелс бахыр, бу даһинин кәләчәјә ишыг сачан
Көзләринә.
О инанмыр, бу инсанын
Һәр бири мин киловатлыг күчү олан,
Електрик чәрәјанлы сөзләринә.
О көзләрдә көрүр анчаг
Русијанын дағыдылмыш јолларыны.
Сәһралары гучаглајан
Електрик голларыны.
Инам исә һеј данышыр.
Елә бу вахт
Онун һәр бир кәлмәсиндән

Днепрдә, Днестрдә
Об үстүндә,
Күр үстүндә
Нечә-нечә нур алышыр.

1970

ЕҢТИЈАТ

*Чәсурларын дәлиганлылыгына шәрәф
нәғмәси охујуруг.*

Ентијат сөзүндән ентијатлыјам,
Ентијат һәр јердә ентијач олмур.
Һәр сөздән өзүнү горујан илһам
Ајагда сүрүнүр, башда тач олмур.

Ентијат күдәндә јаздым көнүлсүз,
Еләси гәлбләрә чәтин јол тапыр.
Үрәклә, чүр'әтлә дедијим һәр сөз
Һәлә горхагла да асан дил тапыр.

Сәнәтин, илһамын, ешгин кур сәси,
Горхаг үрәкләрдән нијә кен дүшүр?
Ентијат күдәндә, сөзүн күлләси
Һәмишә һәдәфдән дидәркин дүшүр.

Ентијат күдәнләр, аста кедәнләр,
Һеч сизи көрмәдим мәнзил башында.
Еј фикрин өнүнә даш килләдәнләр,
Әлибош галдыныз сиз ил башында.

М. Горки

Јолу кедә-кедә аддым сајанлар,
Јолунуз јарыда нијә сәһв олур?
Анчаг чәсарәтлә аддымлајанлар
Ја һәр шеји алып, ја да мәһв олур.
Ентијат — биртәһәр баш доландырмаг,
Чәсарәт — ја һәјат, ја өлүм анчаг.

Ентијат веркүлдүр, нөгтә дејил, јох!
Ентијат чалардыр, рәнк ола билмәз.
Дејирәм, дүнјада бир гәһрәманыг
Кәлә ентијатдан доғула билмәз.

Горхур чәсарәтдән горху да шәксиз.
Онун өвләдыдыр икидлик, һүнәр,
Ахы, чәсарәтсиз, ахы, үрәксиз
Гапыны дөјмәмиш һәлә бир зәфәр.

Чәсарәт чәтиндир, ентијат асан,
Горхудар алчалдан ахы һәр кәси.
Чүр'әтдән горхмајаг, горхаг горхудан
Горху — итаәтин дајаг нөгтәси.

Доландым — јүз өлчүб бир бичәндә мән,
Јашаја билмәдим бирчә ан, анчаг.
Мән зијан чәкмәдим чәсарәтимдән,
Горхудан горхурам, горхудан анчаг.

Мај, 1970

ИКИ СӨЗ

(Бәстәкар Г. ГАРАЈЕВӘ)

1

Сән сәнәтин
«Илдырымлы јолларында»
Мәтанәтлә аддымладың.
Бу күн сәнәт дүнјасында
Тәзә јоллар ачанларын
Өлләриндә
Бајраг олуб сәнин адын.

2

Азәрбајчан оғлусан,
Анчаг бүтүн дүнјаның
Шәрәфисән,
Фәхрисән.
Бу торпаға архаланыб.
Бу торпагда газандын
Бу шөһрәти,
Фәхри сән!
Сән Одлар дијарының
Одундан од алырсан.
Сән бу күнүн симиндә
Кәләчәји чалырсан.

1969

БАБАМЫН ҚОМАСЫ

«Коллу коха» муәллифи Иса Һүсәјнова

Ај мәним илк бешијим,
Илк нәфәсим, илк сөзүм,
Илк кечәм,
Илк күндүзүм.
Көнлүмүн бу һәјатла

Илк бөјүк гафијәси —
Ај бабамын дәјәси!..

Сәндән әлим чыхалы
Истәмишәм һәмишә
Сәни дујғуларымың
Бәстәсиндә кизләјим.
Сән еј мәним ән үлви
Сафлығым,
Тәмизләјим!
Мәним дујғуларымың
Ән нәғмәли, ән һәзин
Пәрдәсиндә дурмусан.
Тоз кими сәпәләнмиш
Көврәк хатирәләрдән
Бир ашијан гурмусан.
Сән ше'римин илк сөзү

Илһамымын мајасы,
Бабамын бели кими
Даш-дивары әжилмиш
Ај атамын комасы!..
Учуг барыларында
Қарпичләрин гум кими,
Көјәрән вәһши күлләр
Чығыран арзум кими...

Нечә белини бүкдү,
Очағыны гаралтды
Амансыз заман сәнин.
Једди оғул чыхарды
Бир вахт гапындан сәнин.
Әжилсән дә

дурурсан
Јенә дә өз јериндә.
Учанлар гајытмады
Ај бабамын комасы,
Әлин бизә чатмады.

Сәнә салам верән јох.
Нә кәлән, нә кедән вар.
Инди учуг гапыны
Тыггылдадыр јағышлар.
Шәһәрләрә учалы
Бәјәнмәдик биз сәни.
Гәјмүшүг јалғыз сәни.

Ај бабамын комасы —
Мәним илк нағылларым,
Мешәләрдә гуртаран
Ај мәним илк јолларым,
Көлкәси бәнөвшәли,
Ај бөјүрткән колларым,
Һәр дәрәдән, тәпәдән
Мәним дәстә тутдуғум
Ал-әлван чичәкләрим,
Лампанын дөврәсинә
Дөнән кәпәнәкләрим,
Һардасыңыз,

Сиз һарда?
Үрәјимә көчдүнүз.
Сиз инди јашарсыңыз
Чығыран дујғуларда...

Ај рәфләри касалы,
Ај тахчалы, бохчалы,
Ај бағлы,
Ај бағчалы,
Гоша пәнчәрәләрдә
Пәрдәләри сачағлы
Бухарылы,
Очағлы,
Алача комам мәним,
Балача комам мәним,
Тәмиз дујғуларыјла
Үрәјими, һиссими

Күндө бир бој учалдан
Ај уча комам мәним.
Сән вермисән,
Сән дедим
Бу өмүр јолларымда
Ағыр дујгуларымдан
Дашыдығым јүкү сән.
Бешинчи мәртәбәдә
Јашасам да мән инди
Евимин дә көкүсән,
Ше'римин дә көкүсән!..

Август, 1970

ТӘЛАТУМ

Тәлатүмсүз үрәкдә
Ган да сырсыра бағлар.
Тәлатүмдән јараныб
Дејәрдим сыра дағлар.
Су чошмаса,
дашмаса,
Гранит гајаларла
үз-үзә тоггушмаса
Тәзәләнмәз,
дурулмаз.
Дујгу дәнизләриндә
Чағлајан үрәкләрә
Дар синәләр,
дар олмаз..
Өмүр бурулганындан
Сахламасын гој мәни
Анамын
гапымызда
јандырдығы үзәрлик.
Мәним хошбәхтлијимчин
Мәнә кәрәк дејилдир

Дәрҗача бәхтәвәрлик.

Һәҗәчансыз

дар кәлир

Мәнә көксүн гәфәси.

Инсан нәфәси верин, мәнә

Инсан нәфәси.

Неҗләҗирәм нәфәссиз

Сыра-сыра дүзүлмүш

Рәгәми.

әдәди мән?

Истәмирәм, а гардаш,

Үз-үз җалан вә'ди мән...

Мәнә рәнксиз, боҗасыз

Бирчә доғру сөз верин.

Мин кечәни неҗлирәм,

Мәнә һәрәкәт долү

Мин сәсли, мин дуҗулу

Тәкчә бир күндүз верин!

Үз-үз җалварышлара,

Мин-мин тәмәнналара

Дәҗишмәрәм

үрәкдән

Кәлән сәси, сәмри мән.

Истәмирәм үз иллик

Изсиз кечән өмрү мән.

Мәнә

Һәҗәчан долү

җалныз бирчә күн верин.

Үз улдуз сизин олсун,

Мәнә бирчә күн верин!

Һәр шеҗи бүтүн верин!

Зирвәләрин башында

Зирвә кими

тәк олум!

Ағлаҗанда мән булуд,

Күләндә шимшәк олум.

Иҗул, 1970

ЛЕЈЛАЈА

*Севимли сәһәткарымыз Лејла Бәдирбәјлинин
50 иллији мунасибәтигә*

Гадылар, адыныз севки, мәнәббәт,
Һәр јердә јериниз баш олур сизин.
Ән чох севдијиниз — кәнчлик, тәрәвәт,
Ән чох горхдуғунуз — јаш олур сизин.
Лејла! Сән горхмадын јашындан...

Өмрүн,

Өмүрләр јүкүнү һеј чәкән олду.
Ајағын алтында илләр, сәнинчүн
Зирвәјә галхмаға пилләкән олду.

Сәнәт — гәһрәманлыг, сәнәт — чәсарәт,
О нә горху билир, нә миннәт билир.
Бир күнүн сөзүнү сөјләјән сәнәт,
Нә заман таныјыр, нә сәрһәд билир.
Дујдун бу һикмәти өз сәнәтинлә,
Лап јүз јашында да,

мәнәббәттинлә, —

Сәнәт аләминдә сән варсан, бачым,
Һәмишә чавансан, баһарсан, бачым.

Март, 1970

Алыб кечмишини,

әвәзиндә мән

Әзаблар бәхш етдим кәләчәјинә.
Һиссим хәчил галыб өз әмәлимдән
Сөзүм дә гуртарыб...
Нә дејим сәнә?

Күләкләр ојнашыр үрәкдә, чанда,
Өзүмә дүшмәндир өз чаным мәним.
Көзләрим ағламыр мән ағлајанда
Вичданым ағлајыр, вичданым мәним.
Саз тутуб ичимдә гәм шикәстәси,
Кәдәр бәстәсијәм, вичдан хәстәси.

Әлләрим јапышыб өз әтәјимдән.
Мән һеч нә уммурам кәләчәјимдән.
Дағы да дағлајыр дағын өз дағы
Үзүмә дурубдур өз дәрдим-сәрим.
Бу күнүм, сабаһа данлаг, көз дағы,
Сабаһым — дүнәнә тәәсүфләрим.

Јүз-јүз пешманчылыг, чәкәммәз, дајан,
Бир зәрәр дашыны, зәрәр јүкүнү.

Гајтара билмәмиш кери, неч заман
Ахы мин тээссүф, бир өтән күнү.

Сөзүм — бу күнүмүн чыгыран сәси,
Кәдәр бимарыјам, вичдан хәстәси.
Алыб үрәјини,

әвәзиндә мән

Сәнә азаб вердим үрәк долусу.

Мән кимәм?

Утаныр дилим, сөзүмдән.

Мән — үрәк оғрусу, өмүр оғрусу!

Е'тираф асандыр! Мән һансы һагла
Говмаг истәјирәм көнлүмдән сәни?
Өзүм өз ешгими тапдаламагла
Әлиндән алмышам кәләчәјини...
Сәнин сабаһыны көлкәләндирән
Мәғрур кечмишинин ләкәсијәм мән...
Неј тутуб ичимдә гәм шикәстәси,
Вичдан хәстәсијәм, вичдан хәстәси.

Август, 1970

ЈАХШЫ

Мән әл ачдым,
Мән јалвардым,
Габағында сүрүнәрәк
дизин-дизин...

Мән дедим ки,
Истәдим ки,
Дуз гатасан ләззәтинә
Ешгимизин...

Хаһишимә, тәмәннама
Чәтинликлә «јахшы» — дедин,
Нә јахшыдыр јахшын сәнин.

Бу кәлмәдә
Үрәјимин зүлмәтиндә
Көрдүм сабаһ доғулачаг
Күндүзү мән.
Нечә-нечә додаглардан
Нечә дәфә ешитмишәм,
Бу сөзү мән.
Бир јахшыда дујамышам
Валлаһ сәнин јахшындакы
Јахшылығы, көзәллији.

Бу јахшынын истисиндә
Әридәрәм, һәр азабы,
Һәр килеји...

Сәнин «јахшын»
Нә дадлыдыр, нә шириндир.
Сәнин «јахшын»
Сабаһыма бахан
Үмид көзләримдир.
Бир јахшышла
Бүтүн дәрдим, бүтүн гәммим
Унудулду.
Бир јахшышла нечә илин
Дибсиз, дәрин бошлуглары
Һеч билмәдим нечә долду!..

Мән «ә'ла» да, мән «јахшы» да
Гижмәт алдым жүз-жүз дәфә.
Анчаг һеч бир гижмәтимдә
Чатмамышам
Күлүм, сәнин јахшындакы
О шәрәфә!

Сәнин «јахшын»
Мәним гырыг үрәжимин
Үмид сәси,
Күман сәси.
Сәнин «јахшын»
Бу күнүмә ишыг сачан
Кәләчәжин пәнчәрәси.

Май, 1970

Кечәнин јарысы
Китаб охујурам,
Мараглы бир китаб.
Көнлүмдә дүјүмләниб даш олур
Өзкәнин чәкдији
Әзаб, изтираб.
Бирдән ишыг сөндү.
Әтраф зүлмәтә,
Өз көнлүм, нура бүрүндү.
Китабы бағладым,
Көнлүмүн китабыны
варагладым.
Көрдүм орда нахышларыны,
Әзабын,
Кәдәрин,
дөзүмүн...
Ишыгда өзкәләрин үрәјини
Јахшы охујурам,
гаранлыгда — өзүмүн...

Низа, 1970

ИНСАН ВӘ ЗАМАН

БАБАМ, АТАМ, МЭН

*«Аполлон-8» кәмиси илә космик сәјаһәтим
мәни бир даһа инандырды ки, биз һамы-
мыз балача бир планетда јашајырыг.*

Ф. Борман

Бабам һәјатында јалныз бир кәрә
Фајтонла Шәкидән Ағдаша кетмиш.

О бахыб узанан дар кәдикләрә

Тәәччүб етмиш.

— Бу јерләр һамысы Николајындыр? —

Дејә фајтончудан о, хәбәр алмыш.

Бәлкә дә... дүнјаја

о мискин, фағыр

Бабамын вердији бу, илк суалмыш...

Бир дүнја билирди Шәкинн бабам

Бу јаша гәдәр.

Онун көзләриндә дүнја, бу күндән

Бөјүдү,

узанды

Ағдаша гәдәр...

Сәксән верст дағ јолу! Зарафат дејил.

Ән узун, ән бөјүк јолду бабамчүн.

Шәкидән Ағдаша узанан бу јол,
Бөјүклүк өлчүсү олду бабачүн.

Атамын гәрибә адәти варды:

Мәни охшажарды, атыб тутарды.

Һәм дә сорушарды: — Де көрүм мәни.

Нә бојда севирсән?

Дејәрдим: — Сәни

Лап бу дүнја бојда истәјирәм мән.

Севкимин бөјүклүк дәрәчәсиндән

Атам хошланарды...

О, узун-узун

Бу сөзә күләрди...

Ахы, атамчүн,

Дүнја, бөјүклүјүн сон өлчүсүјдү,

Атамын дүнјасы, дүнја өзүјдү.

Мәнимчүн?

(Горхурам хәјалым аза...)

Космосдан бахырам мән, дүнјамыза

Дејирәм: — Нә гәдәр кичикмиш чаһан,

Ахы, мәним дүнјам, чыхыб дүнјадан.

Август, 1970

ЈЕРДӘДИР

Учур, дағыдараг булуду лај-лај,
Тәјјарә көләрин једди гатында.
Ачылыб өнүмдә мәним тәјбатај,
Кениш гапылары кайнатын да.

Нечә дағ, нечә дүз, нечә кәнд, шәһәр
Өтдүк... Биз наваја галхандан бәри.
Кибрит гутусудур елә бил евләр,
Ишыг дирәкләри — кибрит чөпләри.

Кичилир көзүмдә учалдыгча мән,
Сылдырым дағлар да, кей дәрәләр дә.
Тәјјарә елә бил асылыб көјдән,
Елә бил дајаныб дурдуғу јердә.

Донуб өз јериндә һәр тәпә, һәр дүз
Тәјјарә галхдыгча анбаан көјә.
Бахырам әгрәбә...
Саатда беш јүз...
Бәс нијә билинмир бу сүр'әт, нијә?
Нә гәдәр јүксәјә галхса да јемчүн,
Гуш кәрәк јенә дә торпаға енсин.

Учан тәјјарәнин, сүзән бир гушун
Сүр'әти бошлугда нечә билинсин?..

Көјдә нә ағач вар, нә дәрә, нә дағ,
Нәјлә тутушдураг сүр'әтимизи?
Бу кениш дүнјада нисбәтдир анчаг
Бир-биримиздән ајыран бизи.
Тәјјарә гајалар, дағлар ашдыгча
Шүтүјүр... Галмајыр навада из дә.
Тәјјарә торпаға јахынлашдыгча
Билинир күчүмүз, сүр'әтимиз дә...

Хәјал көјләрдәдир, үфүгләрдәдир,
Ешгимиз арзумуз, сүр'әтимиз дә,
Күчүмүз, чәкимиз, гијмәтимиз дә
Јердәдир, јердәдир, анчаг јердәдир!..

Ијун, 1963.

БАРМАГЛАР

Бармаглар, бармаглар!
Нә гэдәр ишиниз, әмәлиниз вар!
Китаб жазырсыныз, от чалырсыныз,
Чалаг вуурсунуз, баг салырсыныз!

Сиз чыртма да чалыб каһ ичин-ичин
Мә'сум бир көрпәни күлдүрүрсүнүз.
Чәкиб тәтијини каһ да түфәнкин
Жазыг бир инсаны өлдүрүрсүнүз.

Бармаглар пул сајыр, чичәк дә дәрир,
Бармаглар чан верир камана, тара.
Бармаглар, бармаглар, јол да көстәрир
Набәләд јолларда јол азанлара.

Бармаглар галдырыр ән ағыр јук дә,
Бармаглар чан верир даша, торпаға.
Үрәјин елчиси гызыл үзүк дә,
Бармаға тахылыр, бәли, бармаға.

Мүмкүнмү, мүмкүнмү сајмаг, бүсбүтүн?
Нәләрә гадирдир бармаглар јенә?

Бизим әсримиздә бармаглар үчүн
Јараныб лап тәзә бир вәзифә дә:

Бир кичик дүјмәни басмаг! Бу нәдир?
Басдыса, бу дүнја бир виранәдир.
Мәһв етмәк бәшәри, әрзи, нәр шеји,
Бир анда дүнјаны алт-үст ејләмәк!
Ишә бах! Бу бојда әрзин тәлеји, —
Бир кичик бармаға бәнд имиш демәк!

Инсан идракынын јаратдыглары
Инсан идракынын һәдәсиндәдир.
Кәлин, ај инсанлар, бирләшәк бары,
Дүнјанын тәлеји мәнәдә, сәндәдир.

Нәләр көрмәмишдир бу гара торпаг,
Индичә сағалыр синә дағлары.
Бизим бирлијимиз кәсәчәк анчаг
Дүјмәјә узанан о бармаглары.

Нојабр, 1962

НЕЙТРАЛ ЗОНА

Ики дөвлэт арасында,
Ики миллэт арасында
Сәрһэд боју һеј узанан
                                көксү дағ-дағ

О нейтрал зонаја бах.
Дајаныбдыр арасында
Ики фикрин,
                                ики јолун.

Нә онундур, нә дә бунун.

Нә өлүдүр, нә дә дири.

Чан чәкишир,

                                вар илә јох арасында.

Рәнки боздур,
дајаныбдыр гарајла ағ арасында.

Ајаг дәјмир синәсинә

Бир кимсәјә

Нә хејри, нә зәрәри вар.

Сәрһэд боју

Лал-кар дурар.

Нә тоју вар, нә јасы вар.

Бу бәдбәхтин

Нә сифәти, симасы вар.

Мај, 1970

ДАЈАН, ИНСАН!

Инсана од бағышлады
Прометеј!

Eheј!

                                Eheј!

                                Дајан, инсан!

һара белә?

Инсан деди күлә-күлә:

— Дајанмаға нә мачалым,
                                нә һалым вар.

Јүрүјүрәм,

Ирәлидир јолум анчаг!

Мәгсәдим бу, мәсләким бу:

Билим анчаг,

Билим анчаг!

Јох! «Аллаһү-әкбәр» вахты кечди чохдан.

Де «Инсанү-әкбәр» инди.

Әлимдәдир бу көј инди,

                                бу јер инди!..

Пај алдығым од әлимдә

Мәш'әл кими јаныр, јаныр.

Јол кедирәм...

Өнүмдэки гаранлыглар
Гэтрэ-гэтрэ ишыгланыр...
— Прометејдэн паж алдыгын о од илэ
ахы бир күн

Чорданону јандыран да
сэн өзүндүн.

Горхум будур, о од илэ
Өзүнү дә јандырасан
Аман, инсан,
дајан, инсан

Август, 1970

АРЗУ БӨЛҮК, АГЫЛ КҮЧСҮЗ...

❖

Так-тук!

Чак-чук!

Мотор сәси,

Машын сәси!

Електрнк чәрјанынын
зүмзүмәси!

Тәкәрләрин курултусу,

Дэзкахларын уғултусу

Сәсләр,

сәсләр,

Һәрәкәти тәнзим едәр,

Сапа дүзәр.

Гулаг буна нечә дөзәр?

Машынлары биз јаратдыг.

Онун ритми,

Һәрәкәти,

Вә...

Сүр'әти,

Һаким олуб инди бизә —

Ишимизә,

Нитгимизә...

Көндүмүзүн өз аһанки
Машынларын кур сәсиндә
итиб, батыб,
унудулуб.

Мәһкум, дөнүб һаким олуб...

Гәдим, учан халчалары

Һәгигәтә тәслим едән

Ағыл әсри, ағыл әсри!..

Унудулду

Дујгуларын сәркәрдәлик еләдији

Нағыл әсри!

«Арзу бөјүк, ағыл күчсүз» — дејә-дејә,

Инди бејин башлајыбдыр

Бејинләри өјрәнмәјә.

Бојланырыг сола-саға,

Суал кими јаға-јаға

Дырмашырыг

Әл чатмајан, үн јетмәјән

Каһ бу даға,

Каһ о даға,

Тәзә јоллар ахтарырыг

Ағлымыз артырмаға.

Јох!

Ағлымыз јетәр бизим!

Бу гәдәр ки, ағлымыз вар,

Мән горхурам,

Һиссләримиз итәр бизим!..

Кәлин, кәлин,

Һисс артыран,

ряск артыран,
әзм артыран,
ешг артыран
гәлбимизә чүр'әт верән,
Бизә чәсарәт кәтирән
Илләт варса... ону тапаг
Биз әввәлдән сону тапаг.

Ијул, 1970

Һамы вахты пуса-пуса

Сәһәр-ахшам

гачыр,

гачыр

Трамваја, автобуса...

Елә бил ки,

Ондан гачан тале будур...

Елә бил ки,

бу трамвај, бу автобус

сонунчудур.

Миникләрин архасынча сүрүнәнләр

Бу мәгамда үмидини, диләјини

она бағлар...

Елә бил ки...

Ишә дејил,

Евә дејил,

һарадаса... узун, хошбәхт

Бир һәјата чатачағлар...

Иҗул. 1970

МӨ'ЧҮЗӘ

Мән ишыгла зүлмәтин

Үфүгдә бирләшдији

Торандан,

Дан јериндән,

Мән шаһын бағындакы

Алма чичәкләриндән,

Тәк бирчә гырпымыјла

Гәриби тора салан

Бир мә'налы бахышдан,

Бир гујунун башында

Нәғмә кими сәсләнән

Мө'чүзәли гамышдан,

Једди башлы бир дивин

Шүшәдәки чанындан,

Кәрәм илә Әслинин

Андындан,

Пејманындан

доғулајдым!..

Мән үрәкдә мин.арзу,

Дилдә нағыл олајдым...

Мән нағыла дөнәјдим

Олдуғум кими јох-јох,
Мән көзләрә ајры чүр,
ајры чүр
көрүнәјдим!..

Гәдим нағыллардакы
Мө'чүзә дашларыны
Идракымыз чиликләр...
Сирли ләкәләри дә
Силди ајын үзүндән
Биликләр,
һај биликләр!
Адиләшиб һеч олду
О гејри-адиликләр...
О вахт ки, арзулары
Һәјатда бирәр-бирәр
Јашамаг арзум олду,
Мән памбыгдан од алдым,
Гајалар да әријиб
Овучумда мум олду...
Дүәнликдән гачырам
Чыхсын мәним өнүмә
Доланбачлар,
Кәдикләр.
Усандырды, быгдырды
Бизи бу адиликләр...

Мән анбаан,
Дәмбәдәм,
Олдуғум кими, јох, јох,

Өлмәг истәдијимтәк
Јашамаг истәјирәм...

Етикетләр, гајдалар;
Јалныз о гәдәр күлүш,
Бу гәдәр дә чиддилик.
Бир тикә артыг олса
Башлар гејри-адилик.
Күнләримиз бир јана,
Һәлә илләримиз дә
Сары, чыр алча кими
Бәнзәјир бир-биринә.
Анчаг дөзүрүк јенә.

Симургун ганадында,
Мәчнунун фәрјадында,
Арзу далынча гачан
Нәбинин боз атында
Јашамаг истәјирәм.
Өмүрдә мәзмун олсун
Нәдир узунлуг? — дедим.
Һәјаты

дәрининә
Јашамаг истәјирәм,
Узунуна јох! — дедим...

Өзүм дәрс чәдвәлинин
Заман чәрчивәсиндә,
Фикрим...

гејри-адилик
һәвәсиндә...

Пај умурам

Әһмәдин

Сәһрли сүфрәсиндән.

Вурушмаг истәјирәм

Һәјатдакы дивләрлә,

Көјкөз косаларла мән!

Анчаг -

Нағыл олмурам ..

Һәјатда бир-биринә

Говушдугча...

Улдузлар,

Дағлар,

чајлар,

нәһрләр

Гачыр мәнән нағыллар,

Мө'чүзәләр,

сәһрләр.

Мө'чүзә сорағында

Адилијә говушур

Арзулар

гәдәм-гәдәм.

Нә дивләр о дивләрдир,

Нә мән,

Мәликмәммәдәм!

Мәним кәздијим сәһр,

Истәмирәм сығыша

Нә ағыла,

Нә көзә.

Дүшүнүрәм:

Бәлкә дә

Елә адилликдәдир

Ахтардығым мө'чүзә.

Ијул, 1970

УЗАГДАН...

Күнүн дэрслериндэн дэрс көтүрмүрүк,
Күнүн өзүнө дэ узагдан бахаг.
Бу күндөн, бу күнү жахшы көрмүрүк,
Кэлин, бу күнө дэ узагдан бахаг.

Жахынлыг-ајдынлыг...

Анчаг жахында
Көзлэрин һэр шеји нијә кэм көрүр?
Космонавт узагдан јерә баханда,
Јери бүтөв көрүр, јери там көрүр.

Бир анын ичиндә доланыб јери
Мин аны јашајыр һисслэримиз.
Кәнчлијин вердији көзэлликлэри
Анлаја билмирик чаванлыгда биз.
Анын өз өмрүнү јашамыр үрәк,
Аны, һәмән анда көрән көз кәрәк!

Билмәјин өзүмә сајгысыз мәни,
Кәнардан бахајдым өз үрәјимә.
«Восток» кәмисинә гојун сиз мәни,
Атын сабаһыма, кәләчәјимә.

Дуруб кәләчәјин зирвәсиндә мән
Бахмаг истәјирәм,

Бу күнә, бахмаг!

О узаг иллэрин јахын көзүндән,
Бахмаг!

Көзлэримин ичинә бахмаг!

Сабаһ, бу күнүмлә үз-үзә дурсун,
Јахшы әмәлими писдән ајырсын...

Ән көзәл, ән бөјүк имтаһанды бу.
Миннәт көтүрмәсин һеч кәс бојнуна.
Биләјдим чыхачаг ким, кимә борчлу
Бу күн сабаһама,
Ја сабаһ она?

Сентјабр, 1970

ГЭРИБЭДИР...

Араз ахыр, фэрјад едир
Күрә бахмыш балачадыр.
Амма јаман һарајлыдыр,
Һәширлидир.

Араз ахыр чоша-чоша,
даша-даша.

Гаггылдаша-гаггылдаша
Синә кәрир каһ бу даша,
каһ о даша.

Араз ахыр...
Нәрилдәјә-нәрилдәјә,
«Мән дә варам, варам» — дејә

Араз ахыр,
Күрә чатыр.
Бирләширләр

Бурда итир онун ады.
Бундан сонра ахан чаја
Күр дедиләр,

Араз дејән һеч олмады.
Гәрибәдир,
Гәрибәдир.

Мәј, 1970

ТАРИХЧИЛЭРӘ

Бир музејдә дэбилгәләр,
Әлван, зәрли әлбәсәләр,
Даш јазылар,
Китабәләр.

Нәләр, нәләр...
Әјри гылынч, әјри ораг,
Гәбзәләри јамаг-јамаг.
Һәр бири халг һәјатынын
Тарих олан нишанәси.

Бир арзунун,
Бир әмәлин
Јер алтында батыб галан
донуг сәси...
Динмәз-динмәз јатыр онлар.
Әкәр... әкәр...

Башларындан кечәнләри
Бир даныша билсәјдиләр,
Наләләрдән дағыларды
Диварлары бу музејин...

Јәгин... јәгий...
Галхана бах!

Өз эсринин көзлэрилэ
Эсримизэ
Маддым-маддым бахана бах...
Аллаһ билир, бу даш галхан кимин олуб?
Бэлкэ онун саһиби дэ
Өзү кими унудулуб...
Бир нэфэрэ дежил,
бэлкэ...
О бу бојда мәмләкәтә
галхан олуб...
Әјри гылынч, әјри гылынч!
Һансы башы паралајыб —
Һансы дағы,
Һансы дашы јаралајыб?
Бэлкә мин-мин гылынчлара
о әвәзмиш...
Бэлкә... дүшмән гылынчыдыр,
мәни кәсмиш...
Јүз-јүз илләр, даш әсрләр,
Јер алтына кечән изсиз гәринәләр,
Бир музејә јығышыбдыр,
Мин-мин иллик тарихә бах,
Бура нечә сығышыбдыр?

Тарих тәкрар олунармы көрән бир дэ?
Тарих олуб шан-шөһрәтим
Јатыр бу күн музејләрдә.
Еј тарихчи,
Јазырсан ки, филан крал,

Филан илдә јағмалады
өлкәмизи...
Бу тарихми?
Кәл алдатма сојуг-сојуг рәгәмләрлә
Нә өзүнү,
Нә дә бизи...
Сән јаз көрүм, ахы нијә
О чәбһәни биз јармадыг?
Голумузу зәнчирләјән,
Варымызы хәлбирләјән
О дүшмәнлә бачармадыг,
бачармадыг?
Гылынча бах!
Анчаг онун архасында,
Төкүлән,
Ја
Төкүлмәјән
о ганы көр!
Рәгәмә бах,
Анчаг онун кизләтдији
мә'наны көр!
Јалана бах!
Дүзүнү јаз!
Өзкәни көр,
өзүнү јаз!
Бир будагдан бәрк јепышыб
Јүз будағы будалама.
Сән мәнимчүн
Рәгәмләри садалама!

Мә'наны жаз,
сәбаби көр!

Мәгсәдә бах,
мәтләби көр!

Сән де көрүм нә верибдир, нә верәчәк
Бабалардан мирас кими алдыгымыз
гејрәт мәнә?

Тарихимдән ибрәт дәрси
Көтүрмәји өјрәт мәнә!

Август, 1970

МӘН КОМПАСАМ

Мән фикрә чеврилмишәм.
Јох, мән јохам.

Мән фикирәм.

Бу фикримдә, бу эзимдә

Мән ваһидәм —

Бирәм, бирәм!

Јоллардакы ајрычлары,

Фикирдәки будаглары,

Арзудақы началары

Истәмирәм,

Истәмирәм!

Мән тапмышам өз јөнүмү,
һеч кәс мәнә дејә билмәз —

Ора дөнүм,

Бура дөнүм.

Мән компасам,

Бирдир үзүм,

Бирдир јөнүм!

Сентјабр, 1970

БАШ

Африка алыми Р. Уайт мөјмунүн бејини бәдәндән ајры узун мүддәт јашада билир. Бу мәсәлә илә өлбәдәр бејини көчүрүлмәси проблеми үзрә дүн-ја философлары арасында бөјүк мүбаһисәләр кедир.

Гәрибә аләмдир...

зәманәмиздә

Идрак, тәбиәтлә јарыша кирмиш...

Бөјрәк дә,

үрәк дә,

гулаг да,

көз дә

Бәдәндән бәдәнә көчүрүләрмиш...

Бир машин саһиби кәрәк оландә
Сынан һиссәләри алыр дүкандан.
Дејирәм, инсанын эзалары да
Аптекдә сатылды бәлкә бир заман.

Азмыдыр инсанын мәкәр дәрд-сәри?
Бу да бәшәр үчүн тәзә тәһлүкә!
Һазыр фикирләри, дүшүнчәләри
Башлара долдуруб сатдылар бәлкә?

Бөјрәји, үрәји дәјишмәк асан.

Бәс башы?

Бу јердә бир гәдәр дајан!

Һәр шеји дәјишир ахы

баш,

бејин!

Баш өзү, башлары нечә дәјишсин?

Инсанын адына, шәрәф-шанына,
Дејирәм кәлмәзми бундан бир ләкә?
Бир надан, күвәниб өз имканына
Даһинин башына көз дикди бәлкә?

Еј һәким, күчүнә инансан да сән,
Бу јүкү бојнуна һеч көтүрмә кәл.
Ајырыб инсаны өз аләминдән,
Ана тәбиәтлә бәһсә кирмә кәл!

Һәким, тәбиәти кәл һәким сајаг,
Һифз едәк бир сәсин јүз аһәнкини;
Күчүмүз чатса да

кәрәк поэмајаг

Бә'зән тәбиәтин өз аһәнкини.

...Даһинин бејиннә ган сызды бирдән,
Чаһил дә гәзәја дүшдү һәмөн күн.
Чаһилин башыны өз бәдәниндән
Ајыраг, даһини јашатмаг үчүн?

Нэ дејэк?

Ким өлдү?

Даһи, ја чаһил?

Һансына јас тутсун гоһум, гардашы?

Дирилэн ким олду?

Бу ки, сирр дејил,

Даһинин бэдәни, чаһилин башы.

Даһи јашајачаг бир надан кими?..

Кими алдадырыг бурда, биз кими?

Чаһилин башыјла, дүшүнчәсилә

Јашајан о даһи, јенә даһими?

Һаны о әввәлки әгидә, мәсләк?

Әкәр фикри јохса өзү сағмыдыр?

Јашамаг хәтринә фикри дәјишмәк —

Мәсләки дәјишмәк јашамагмыдыр?..

1968

БИР ҮРӘКДӘ ДӨРД ФӘСИЛ

Һәр кечә данышыр радио һавадан;
«Сабаһ аз булудлу, бири күн јағыш...»
Иглимин сиррини бу гадир инсан
Көр нечә өјрәнмиш, көр нечә ачмыш...

Сабаһкы һаваны билирик бу күн,
Еј инсан,
Бунунла демәрәм өјүн...
Мин бир һавасыны јерин, дәнизин
Әввәлдән билирик чох заман, шәксиз.
Бәс нијә билмирик өз гәлбимизин
Бир андан сонракы һавасыны биз?..

Дөрд фәсил јашајыр бир илдә торпаг,
Гыш, гыш кими кәлир, баһар, баһартәк.
Бир саат ичиндә бәс нәдән анчаг
Дөрд фәсил јашајыр бә'зән бир үрәк?
Сабаһкы һаваны билирик бу күн
Еј инсан,
Бунунла демәрәм өјүн...

Феврал, 1968

ГОРХУ

Мэним сол элимдэ яныг јери вар,
О мэнэ төһфөдир көрпэлијимдэн.
Одун, одлуғундан хэбэрсиз вахтлар.
Элими мангалда јандырмышам мэн.

Мэнэ «чыз!» — дедилэр,
Анчаг горхмадым.
Элими јандырыб таныдым оду.
Мэним һэјат илэ илк танышлығым,
Оддан башлады...

Охшады көзүмү һэлэ ушагкэн
Очағын ал-элван алову, көзү.
Дүнјаја кэлэли, билмирэм нэдэн,
Нэјэ вурулдугса јандырды бизи...

Мэн оддан горхмадым јанана гэдэр;
Мэн горху билмэдим ганана гэдэр.
Елэ ки, јандым

Одла ојнамагдан горхдум, дајандым.
Башланды горху —
Башланды еһтијат —
Башланды һэјат...

Ијул, 1966

НӘҒМӘЛӘР

АЗӘРБАҢҢАН

Азәрбаҗан, сәнсэн мәним
Үлвијәтим, шан, шөһрәтим.
Адын мәним өз адымдыр,
Сәнсиз мәним нә гијмәтим?

Нәфәсимиз Бабәкләрин,
Сабирләрин од нәфәси.
Маһнымызда јашар бизим
Бабаларын ајағ сәси.

Биз тарихә сығынмадыг,
Дүнән варыг, бу күн варыг.
Биз кечмишә күвәнәрәк
Кәләчәјә аддымларыг.

Азәрбаҗан, мәним ешгим,
Мәним андым, мәним аһам.
Биз икимиз бир торпағыг,
Мән дә сәний бир парчанам.

ВӘТӘН ТОРПАҒЫ

Хәјалдан ширин,
Арзудан көзәл —
Вәтән торпағы.
Чанымдан әзәл —
Вәтән торпағы.

Аһадан доғма,
Баладан әзиз —
Вәтән торпағы.
Бир һечник сәнсиз
Вәтән торпағы.

Дүнјадан гоча,
Баламдан чаван,
Мәсләкдән уһа —
Вәтән торпағы.
Һәмишәчаван —
Вәтән торпағы.

1968

ЕЛ АРАСЫНДА

Дағлар учар, мума дөнәр
Ики көнүл арасында.
Бәс нә гэдәр дурмаг олар
Бәм илә зил арасында?

Јадда сахла аман күну,
Јахшы күндә јаман күнү.
Чағырар өз көрдүјүнү —
Ашыглар ел арасында.

Ачыб јаланчы дилләри,
Гапамајаг көнүлләри,
Гаралајаг веркүлләри
Сөзлә эмәл арасында.

Сулар ахсын, сел дурулсун.
Әмәл сөзә јолдаш олсун,
Даш һасарлар учурулсун
Үрәклә дил арасында.

Октябр, 1969

ДҮНЈА

Јолунда сабитдир, анчаг инсаны
Каһ јохуша салыр, каһ дүзә, дүнја.
Бир үзү кечәдир, бир үзү күндүз,
Дуруб өз-өзүлә үз-үзә дүнја.

Каһ сәни вар саныр, каһ да јох саныр,
Өзү өз ичиндә кизли сахланыр.
Каһ зарафат едир, каһ ачыгланыр,
Тәпәдән дырнага мө'чүзә дүнја.

Өзү мүәммадыр, сөзү тапмача,
Оғул истәјирәм ондан баш ача.
Аһыла аһылдыр, гочаја гоча,
Чавана көрүнүр тәптәзә дүнја.

Бәхтијар, гүдрәтин әглә күвәнди,
Көјләрин әсрары јерләрә енди,
Бир түкдән асылыб тәлеји инди
Инсан әмәлине каш дөзә, дүнја.

Мај, 1970

ГЭЗЭЛ

Аглар додагым, сас кэлэр, аһ-зар көрүнмэз.
Көздөн јаш ахар, мәнбәји зинһар, көрүнмэз.

Рузкар јенэ туғјан еләјир далда, будагда
Тоз-торпағы көрдүк, нијэ рузкар көрүнмэз?

Тонгал јаныр, атэш көрүнүр, атәши јакмыш,
Әл кизли, сәбәб кизли, сәбәбкар көрүнмэз.

Иллэр үзәриндән јөн алыб јол кедирик биз
Иллэр көрүнүр, бәс нијэ јоллар көрүнмэз.

Гәмдән шад олурсанса көнүл мүлкүнә сән бах,
Күлләр ачылыб, амма о күлзар көрүнмэз.

Бәхтин мәнэ јар олдуғуну чохлары сөјләр,
Бәхтим көрүнүр, бәс нијэ дилдар көрүнмэз?

Август, 1970

ЈАДДАШЫМ

Һәр күн нечә дэфә өтән күнләрин
Хатирә бағыны кәзәр јаддашым.
Итән күнләримин, солуб-саралмыш
Сары јарпағыны үзәр јаддашым.

Мәни өз-өзүмдән дидәркин салан,
Дүнәнә бағлајан, бу күндән алан,
Каһ сөјүб данлајан, каһ пешман олан
Гәрибә һакимә бәнзәр јаддашым.

Гырылды сон үмид, өлдү сон күман,
Нечә пешиманам, нечә пешиман.
Бу күнүм бир рәнкли, дүнәним әлван
Мәним бу күнүмү бәзәр јаддашым.

Бәхтијар, көнлүмә һеј дедим, кири.
Өзүмү дэфн етдим мән дири-дири.
Говмаг истәдикчә,
хатирәләри
Фикримин сапына дүзәр јаддашым.

СЭН КЕТДИН

Сэн кетдин, елэ бил дүнја бошалды
Јаз да көчүб кетди, јери бош галды,
Баһар үрәјими сәнсиз гыш алды,
Мэн јаза вурғунам, гышы нејләрәм?

Ешгими апарыб сэн кетдин, демәк,
Ешгсиз бир көнүл нәјимә кәрәк?
Сојуг даша дөндү о күндән үрәк
Синәмдән асылан дашы нејләрәм?

Һәмишә ајрыјыг, кечә-күндүзүк,
Биримиз тәпәјик, биримиз дүзүк.
Үстүнүн гашыјла танынар үзүк,
Әкәр үзүк јохдурса, гашы нејләрәм!

Нијә јашајырам, мән нијә сәнсиз?
Нә јерә бахарам, нә көјә сәнсиз.
Мән ки, кор олмушам һәр шејә сәнсиз,
Кор көзүн үстүндә гашы нејләрәм?

Март, 1967

ӘЛВИДА

Дејирәм, сәфасы битди өмрүмүн,
Инди дағ чыхырам, дүзә әлвида.
Көзә думан чөкүр, баша гар јағыр,
Баһара әлвида, јаза әлвида.

Ешгинә һәр заман мүгәддәс дедин.
Күнләр әлдән кедир, сән тәләс, дедин.
Чоху истәмәдин, аза бәс дедин,
Дедим, чох јох исә, аза әлвида.

Инди өз көкүндән үзүлән мәнәм,
Өзкә будаглара дүзүлән мәнәм.
Инди нә сән, сәнсән, нә дә мән, мәнәм,
Биз ки, биз дејилик, бизә әлвида.

Бәхтијар, дәриндә сызлајыб јаран,
Сәни, кечмишинә бағлар һәр заман.
Зүлмәт үрәјини ишыгландыран,
Јолуна шам тутан көзә әлвида.

КӨРПҮЛӨР

Ничранын сонудур,
Вүсалын эввэли,
Бу элэ чатдырыр
о эли
көрпүлөр.

Бу көздөн о көзө јол салыр,
Севкимин тәмэли, көрпүлөр...

Арзулар, хәјаллар бәс нәдир?
Бу илдән о илэ көрпүлөр.
Арзулар ган ағлар, олмаса
Саһилдән саһилэ көрпүлөр.

Һәсрәтин көксүнә дағ басыр,
Бу елдән о елэ көрпүлөр.
Мәһәббәт өләрди, олмаса
Көнүлдән-көнүлэ көрпүлөр.

1971

ӘГРӘБЛӘРИН УЧУНДА

Бизим кими фырланыр
Саатын әгрәбләри.
Заман ахыр, ирәли
Заман, доланмыр кери.

Дүнјамыз да фырланыр,
Сәһәр-ахшам бизимтәк.
Күнәш јердә хәтт чызыр
Мәним ајаг изимтәк.

Биз күнәш өвладыјыг,
Әмәлләр ишыг-ишыг.
Күнәши көјдә дејил,
Биз ки, јердә тапмышыг.

Диләјимиз, фикримиз
Ишдән ишә чаланыр.
Әгрәбләрин учунда,
Әмәлимиз доланыр.

1970

КӨНЛҮМҮН КӨНЛҮ

Сән ахшамын гәриблији,
Сән сәһәрин дан јерисән.
Көһнә, гәдим бир маһнынн
Унудулмуш сөзләрисән.

Булудларын сәрт көлкәси,
Јерә дүшүр, көјә дүшмүр.
Көздән узаг дүшән арзүм,
Бәс көнүлдән нијә дүшмүр?

Чыхмаг олмаз бу сәһрдән
Де чых, көрүм, бу мән, бу сән.
Көнүл дејил сәнсиз көнүл,
Сән көнлүмүн өз көнлүсән.

ДАЈАН, РУЗКАР

Рузкар, нечә нәғмәлисән,
Көнлүм кими сән дәлисән.
Сачларыма сығал чәкән
Севкилимин өз әлисән.
Дајан, рузкар, дајан, дузкар,
Мәним сәнә чох сөзүм вар.

Дајан, рузкар, дујғуларым
Сәнин кими ашыб-дашыр.
Дүнја бојда арзуларым
Дүнја илә гучаглашыр.
Дајан, рузкар, дајан, рузкар,
Дајан, сәнә чох сөзүм вар.

1970

СЭНИН НЭГМЭН

Магны чалыр, өзүмдэн
Ажрылырам бу дэм мэн.
Намы күлүр, ойнажыр,
Сэни дүшүнүрэм мэн.

Бир гулаг ас, нэ дејир
Бу сөзлэ долу нэгмэ,
Минбир дүјгулу нэгмэ,
Каһ мүркүлү, каһ ојаг,
Каһ да јухулу нэгмэ.
Өтөн күнэ сәсләјир
Јенэ бизи бу нэгмэ.

Бир заманлар бу рэгсә
Ойнајардыг гоша биз,
Нижә вурдуг о көзәл
Хатирәни даша биз?

Јенэ јандым одуна
Бу јаныглы нэгмәнин.
Сәсләр, бир гәләм олду,
Әксини чәкди сәнин.

1970

ИЛЛӘР КӘЛИБ КЕЧСӘ ДӘ

Заман кечир, ил дөнүр,
Баһар кедир, гыш кәлир.
Бизи гочалдан илләр,
Өмрүмүзә хош кәлир.

Әмәлләри, ишләри
Өлчмәјәк илләрлә биз.
Чыхаг вахт өлчүсүндән
Бөјүк әмәлләрлә биз.

Биз илләрин гојнунда
Күлүш әкәк, күл дәрәк.
Сөзү ишә, арзуну
Әмәлләрә дөндәрәк.

Илләр кәлиб кечсә дә
Төһфәләри бол олсун,
Илләр әбәс кетмәсин,
Шәһәр олсун, јол олсун!

1969

ЛИРИК ПОЕМАЛАР

УЧУН, НӘҖМӘЛӘРИМ

*(Фашист зинданында өлдүрүлмүш гәһрәман
татар шаири Муса Чәлилин хатирәсинә)*

*Фүзули, дәһрдән кам алмаг олмаз
олмадан кирҗан,
Сәдәф су алмаҗынча әбри-нисандан
көһәр вермәз.*

Өнүмдә «Моабит дәфтәри»,
Зинданда бөјүҗән шаирин

Әзаблы күнләри.

Һәр күнү — бир ше'р, бир инчи,

Үрәјин әзабы —

Илһамын күлүшү, севинчи...

Һәр ше'р — әбәди һәјата бир гәдәм,

Китабын сонунда

Бу мәрһум шаирин

Өлүмү өлдүрән

Гәлбини көрүрәм...

Ипәкдән зәрифди о үрәк.

Әзаба дөзәрәк

Әзабдан күч алды

Әзилди,

Бәркиди,

бөјүдү,

учалды...

Әзаблар

үрәкдә мин арзу бәсләмиш,

илһамы сәсләмиш,

чағырмыш,

Әзаблы күнләрин чәкиси.

Бәхтәвәр илләрин

Үзүндән ағырмыш!

Китабы гапаҗыб

Сигары сигара чаладым,

О гәлбин одуна

Гәлбими галадым:

I

Әјләшиб раһатча мәнзилимиздә

Јазырыг биз дә...

Бә'зән һәфтәләрлә динмәјир үрәк,

Күвәнир дүнәнки күнләримизтәк

Ше'римиз бәнзәјир бири-биринә.

Беләчә өтүшүр гаҗғысыз һәјат

Мәнзилимиз раһат,

Гәлбимиз раһат.

Әсән күләкләрдән хәбәримиз јох,

Ев исти,

чан исти, гәлбимиз сојуг.

Јазмаг хатиринә јазырыг чох вахт.

Дејирик, гајғысыз бу чағлар бизим...
Синәмиз масаја дирәнир, анчаг
Дурур үзүмүзә вараглар бизим.
Гәләм сәтирбашы илишиб галыр,
Доғулан анда да ше'р гочалыр,
Нә ағлы тәрләдир, нә көнүлләри.
Зор илә, күч илә јаранан ше'ри
Гышгыра-гышгыра охусаг да биз,
Чатмыр бир гулаға сәтирләримиз.
Зинданын үстүндә дәмир әзилмәз
Алышыб очагда о говрулмаса.
Ше'ри бир үрәји исидә билмәз
Шаирин үрәји көз-көз олмаса.
Лампа ишығында јаранмыр,

хејр,

Гәлбин ишығында јараныр ше'р.

Јаратмаг ешгилә јашајан оғлан,
Демә, јаратмаға гәср кәрәкдир,
Үрәк долу олса дајанмаз бир ан,
Зиндана салсан да дилләнәчәкдир.

Долдур үрәјини долмуш көј тәкин,
Сүкансыз кәмидир мәсләксиз инсан.
Мүгәддәс әгидән, бөјүк мәсләкин
Кечирәр өмрүнү фыртыналардан.

Аглајан ағладар,
Јахылан, јахар.
Јердән сорушурму күн доғуланда?

Дашын дибиндән дә көјәриб чыхар
Чичәјин тохуму долу оlanda...

Үрәк көјләр кими долубса, нә гәм,
Јајда да,
Гышда да

бошалачагдыр.

Бош исә элинә көтүрмә гәләм,
Вараглар гәлбинтәк бош галачагдыр.

Дол ки, бошаласан!

Беләдир, бәли!

Көз јашы јараныр гәлб атәшиндән.
Дүнјанын ән көзәл сөз инчиләри
Гаранлыг зинданда јараныр бә'зән!

2

Әсир дүшдүсә дә, намусу, ары
Чәлил итирмәди дарда, чәтиндә,
Гул олду, азадлыг нәғмәкарлары —
Марксын, һејненин мәмләкәтиндә...

Өлүм чәзасына мәһкум етдиләр,
Өлүмү өлдүрән өлмәз инсаны;
Зинданда өзүјлә биркә сәрәсәр
О тутуб сахлады вахты, заманы.

О ганлы, гадалы илләрдән габаг
Јазды... сечилмәди башгаларындан,
Чәллад балтасынын алтынча анчаг

Көзөтчү билмир ки, һәмән ше'рләр,
Онун јанындача јаранмыш бир вахт.

Көзөтчү элинде зағлы автомат
Чәлили күдүрдү, гача билмәсин...
Көзөтчү билмәди, чәтиндир, һејһат,
Фикринә сәдд чәкмәк дүшүнән кәсин.

Көзөтчү билмәди, чәнди әбәсдир,
Бурда кешик чәкир, о һаһаг јерә,
Онун горудуғу бир гуру сәсдир,
Чәлил чохдан гачыб узаг елләрә.

О, хилас олмағы һеч дүшүнмәди,
«Ше'рим хилас олсун зиндандан», — деди.
— Үзүмә күләрни мәкәр талејим?
Мән дә јашајарам, — әкәр талејим
Ше'римә зиндандан бир ничат версә...
Мән дә өләчәјәм, ше'рим өләрсә...

Учун, нәғмәләрим, тез атланын сиз,
Јелдән ганад тахыб ганадланын сиз.
Кәзин ана јурду, кәзин Вәтәни.
Учун, нәғмәләрим, јашадын мәни!
Үстүмә күлмәсин чох да дүшмәним,
Ах, сизин өмрүнүз өмрүмдүр мәним!

Нәғмәләр долашды бүтүн дүнјаны,
Нәғмәләр дүшмәнин бағрыны дәлди.
Нәғмәләр көјләрин улдуз карваны,
Гатара дүзүлдү, Вәтәнә кәлди.

Чәлил, гаршыдакы мин сәһәр кими
Доғулур бизимчүн һәр тәзә күндә.
Дөјүшә јолланды бир әскәр кими,
Дөјүшдән гајытды нәғмәләриндә.

Өлдү...
Өлүмүјлә гоча дүнјаја
Әлвида демәди,

О, салам — деди.
— Дөнмәрәм улдуза, дөнәрәм аја
Дөнәрәм јурдума һәр ахшам, — деди.

Феврал, 1966

ГИJMЭТ

Тэлэлбэлэримэ

1

Бир күн мүэллимэм,
Бир күн шаирэм.
Даим бир мачазда ола билмирэм.
Мэним дэ гисмэтим белэжиш демэ,
Нашүкүр дежилэм өз гисмэтимэ.

Тэн жары бөлүнүр күнүм, саатым.
Вахт мэним сэрвэтим, сонсуз варымдыр.
Мүэллимлик — мэним нэш'эм, һэјатым,
Шаирлик — эн уча дүјгуларымдыр.

2

Имтаһан...
Имтаһан көтүрүрэм мэн.
Кэлир,
Тэлэлбэлэр кэлир бирбэбир.
Һэр кэлэн чаванын тэрпэнишиндэн
Ағлы, дүшүнчэси мэнэ бэллидир.

Кими часарэтлэ чэкир билети,
Кими горха-горха јанашыр мизэ.

Кими билијиндэн умур гијмэти,
Кими дэ күвэнир мүрвэтимизэ.

Кими нишан алыр эввэлдэн сону
Дедији мэтлэби һисс едир, дујур.
Кими эзбэрләјиб охудугуну,
Данышмыр,
Елэ бил kitab охујур.
Сөзүндэн өзүнүн хэбэри јохдур
Чүмлэлэр үтүлү,
Сөзлэр сојугдур.

Бир ил бу синифдэ
билдиқләрими,
Алыша-алыша данышмышам мэн.
Онларын өнүндэ
бир чыраг кими
Сөзүмдэн од алыб алышмышам мэн.
Мэгсэдим бир олуб:
Бу тэзэ нэсил
Дүнэнэ күвэнсин, бу күнү севсин.
Өзкэни данмасын,
анчаг,
мүттэсил,
Өзүнэ тапынсын,
Өзүнү севсин!
Мэним дэ кэсирим аз дејил, шэксиз,
Дүнјаны асмышам эсэблэримдэн.
Бирчэ сөзүмү дэ анчаг үрэксиз,
Боғаздан јухары демэмишэм мэн.

Һәр чүмләм — дүңјада аҗаг изләрим,
Көкләниб көнлүмүн өз аһәнкине.
Көнүл гаҗнагында бишән сөzlәрим
Бүрүнүб һиссимин гызыл рәнкинә,
Ән бөҗүк фикрими, сөзүмү бә'зән,
Даныша-даныша җаратмышам мән.

Җалнышы, заманын өзү дүзәлдир.
Фикри дә истәрәм мән, әлван-әлван.
Өзүнүн җалнышы, мин паҗ көзәлдир,
Өзкәнин дүзүнү тәкрарламагдан.

Көнлүм ганадланды,
Фикрим учалды,
Кәнчлиҗин өнүндә алышанда мән.
Дедим: «Нә» суалы архада галды,
«Нечин»дән җапышын,
Инди «Нечин»дән!

Мән ки, демәмишәм, Лоғман Сабирин
Һарда,
Һансы илдә
доғулдуғуну.

Демишәм, дилидир о. дәрдимизин,
Вәтән, нәдән өтрү доғубдур ону...

Ахыр көз җашлары ше'римиздән,
Мән исә. һәмишә азды демишәм.
Шаирләр нә җазды?
Демәмишәм мән.

Нечин?
Нәдән өтрү? — җазды демишәм!
Истәрәм,

Һәр чаван,
җандығым кими,

Алышсын!
Мәни дә җандырсын җенә!
Мәним җана-җана дедикләрими,
Һәмән җангыҗла да гаҗтарсын мәнә.

3

Кәлир, бир чәлимсиз, учабоҗ оғлан.
Данышыр,
Инам вар, инам сәсиндә.
Мәсләки көрүнүр бахышларындан,
Үрәҗи сәсләнир һәр кәлмәсиндә.

Үзү дә түклүдүр...
Бахырам она.

Кечәни җатмаҗыб, шишиб көзләри.
Мәним кәнчлиҗини андырыр мәнә
Әсәби көркәми, җаныг сөzlәри...

— Сиз белә дединиз. филанкәс белә,
Филан алимләрсә... деҗир филан чүр.
Мәним фикримчәсә...
Бу фикрин һәлә
Битмәҗиб.
Мәнәсә көзәл көрүнүр.
Ниҗә?

Сорушсана...

Күн тэээлэнди.

О сәни көзләјир, сән сабаһа бах...

Биз өз сөзүмүзү демишик,

инди,

Бу мејдан сизиндир, сизиндир, анчаг!

Мәним јана-јана дедикләрими,

Сән мәнә гајтардын бу күн ајры чүр.

Сән сәчдә гылсајдын мәнә бүт кими,

Мән сонсуз олардым...

Шүкүр,

Чох шүкүр!

Бир тәзә рәнк верди о, һәр мәтләбә.

Бу бөјүк зәфәрдир,

Бу ки, дәрд дејил.

Шакирд,

Устадындан нечә мәртәбә,

Ирәли кетмәсә... о, шакирд дејил.

Мән бу тәләбәјә нә јазым инди?

Гәләм кағыз үстдә кәзди, севинди...

Јазды гијмәтини о өзү!..

Мән јох!

О, рәнкдән, рәнки јох, әтри көтүрмүш.

Мејвәдән данышдым мән она анчаг,

О, көнүл көзүлә тохуму көрмүш!..

4

Сачлары чијниндә, мини јубкалы,

Көзләри сүрмәли бириси кәлди.

Билети чәкинчә дәјишди һалы.

— Билмирәм!

дејәрәк јола дүзәлди.

«Ики»ни јазыммы?

Мәкәр бунунла

Вәзифәм битирми?

Јох!

Дајан, јаваш!

Башынын чөлүнү бәзәјинчә о,

Башынын ичини бәзәјәјди каш!

Тәзәдән чағырдым,

Дедим: — Билет чәк!

Чәкди,

Ики кәлмә данышды,

Галхды.

О ки, вар данладым.

Инди нејләмәк?

Дуруб маддым-маддым үзүмә бахды.

Јаздым «ики»сини...

чәтин,

чох чәтин!

Тәләбә билмир ки,

Мүәллимләрим,

Јаздығы һәр «ики»,

Мин суал кими

Онун јухусуна кирир,

Сөз сорур.

«Ики»ләр һәр бири, гара хал кими

Онун мәсләкиндә гаралыб дурур.

5

Чох инамла кәлир тапшырыланлар

Өзүндән разыдыр,

Адындан эмин.

О елә бахыр ки,

куја борчу вар

Онун дэдәсинә мәним дэдәмин...

Беләчә бириси дуруб өнүмдә

дөјүр көзүнү.

Ишарыр...

Бу хизли ишарәсијлә

Дејир сөзүнү...

Билети элиндә, ишарыр јенә

Демәк истәјир ки, «таныјын мәни».

Суаллар далында

чаваб јеринә

Көрүр танышынын «әзәмәтини».

О баша дүшүр ки, һирсләнмишәм мән,

Дејән бу хынадан дејил о хына.

Әл чәкир о арсыз тәбәссүмүндәж

Әлини астача гојур алнына.

Дүшүнүр,

Көмәји умур башындан.

Башында нә вар ки, көмәјә кәлсин,

Гопарыб бир-ики сөз јаддашындан,

Данышыр: «Баханда көрүрүк...»

Чәтин!

Данышыр мә'насыз,

Данышыр һәдәр.

Бајагкы вугары чөкүб диз үстә,

Јарымчыг чүмләләр, ғырыг кәлмәләр,

Әријиб тоз кими дүшүр миз үстә.

Ғырыг кәрпичләрә бәнзәјир сәнин

Сөкүк чүмләләрин, ғырыг сөзләрин.

Ғырыг кәрпичләрлә ев тикмәк сәнә

Асанмы көрүнүр?

Дајан, дүшүн бир.

Кәрпичләр, һәрәси бахыр бир јана

Нијә бир-биринә јапыша билмир?

...Дили топуг чалыр,

Рәнки ағаппаг...

Оғлан хырдаланыб јумаға дөнүр.

Әлиндә тутдуғу кичик бир вараг,

Онунчүн әлчатмаз бир даға дөнүр.

Тәрәзи гурмушам суал-чавабдан.

Бир көздә суаллар,

Бир көздә оғлан.

О бахды үзүмә дилсиз, ағызсыз

Данладым,

Динмәди,

О, гулаг асды.
Бу бојда вүчуду, бир вараг кағыз
Көр нечә кичилтди,
Көр нечә басды...

Гимјат вермәлијәм она мән инди,
О өз гимјатини өзү билмәди.
Күнүн доғушуну дан јериндә јох,
Ахтарды хырдача чөп ишығында.
О өз гимјатини, дәјериндә јох,
Көрдү өзкәләрин танышлығында.

Она дејән јохдур, һаны мәнлијин?
Сән өзүн өзүнү нијә данырсан?
Өз күчүнә дејил,

а бәдбәхт,
нечин,

Өзкәнин күчүнә архаланырсан?

Кәлдин тапшырыгла!

Һечсән демәк сән.

Мәнлијин киминсә көлкәсиндәдир.
Әкәр сән варсанса...

Кечиб өзүндән

Өзүнү бу гәдәр алчалтмаг нәдир?

Сән бир бүллур идин...

Өнүмдә сындын.

Олдун пара-пара, сән чилик-чилик.

Өзкә көлкәсинә нијә сығындын —

Сәни алчалтмырмы бу диләнчилик?

Дәрсини билмәдин...
Бәс нејләјим мән?
Оғул, һеч олмаса буна

чаваб вер.

Сән өзүн өзүнә инанмајыркән,
Мән нечә инаным сәнә?

Чаваб вер!..

Чәтинми?

Јанырам бәс ахы мән дә!..

Дил-дил өтән дилин нијә лал олмуш?

Суаллар һәр јандан һүчум чәкәндә

О бојда вүчудун бир суал олмуш...

Мәнсә истәрдим ки,

елә бу күн дә

Суалы,

Мән дејил, сән верәсэн, сән!

Мин суал көрәсэн һәр көрдүјүндә.

Сән ки, тәләбәсэн, тәләб едәнсән!

Сону көрүнмәјән јолларда, чашгын

Сәјјаһа бәнзәдәк биз өмрүмүзү.

Дүнјаја суалы олмајанларын,

Суалдыр варлығы, суалдыр өзү!..

Чавабы өмүрдән узун суаллар,

Јерин һикмәтидир, көјүн сирридир.

Суаллар,

суаллар,

дәрин суаллар,

Даим јүксәлишин пилләләридир.

Һәр кичик суалда нечә суал вар.

Суал жүксәлишдир,

Суал биликдир.

Һәмишә суал вер,
Һәмишә ахтар,

Ән бөјүк даһилик, тәләбәликдир.

Сонсуз һәјәчанлар, сонсуз тәлашлар,

Суалдан башланыб, јохдан вар олмуш,

Ән бөјүк даһиләр, ән бөјүк башлар,

Суаллар далынча гачанлар олмуш.

Суал — фикирләрин чығыран сәси —

Бүтүн учушларын дајаг нөгтәси..

О буну билмәди,

билмәз һеч заман!

Зәни етмә, гәсдиндән о дөнәчәкдир.

Тутуб алимләрин бош дамарындан,

Елмин јолларында сүрүнәчәкдир.

Кечәчәк беләчә һавајы беш ил,

Онунчүн елм — јүк,

Зәһмәт — зијандыр.

О, елмин јолунда мүчаһид дејил,

Вургун јолчулары јамсылајандыр.

Үзүмә шинијиб о, вејил-вејил,

ишарыр јенә.

Јәгин ки, о инди өзүнүн дејил,

Күлүр танышынын күчсүзлүјүнә.

6

Таныш...

Мәним она чох һөрмәтим вар.

Кағызын үстүндә дајаныр гәләм.

Итсинми ортада салам-каламлар?

Јох! Онун үзүндән кечә билмәрәм.

Мүәллим — тәләбә... Ики сәрт бахыш

Дајаныб ортада мүштәрәк таныш.

Салама, хаһишә илишиб гәләм.

Вурур бир јандан да әдаләт мәни.

Дүзлүк тәләб едир мәнән вәзифәм,

Чәкир әјрилијә вәзијјәт мәни:

Кечән ил бағымда ев тикдирирдим

Арајыш дүзәлтдим,

Әризә вердим.

Олмады ишимә бир чан јандыран

Нә даш тапа билдим,

Нә тахта-шалбан.

Ахыр таныш олдум бир мүдирлә мән,

Ишләрим дүзәлди сәхавәтиндән.

Дүшдүјүм о чәтин. о бәрк ајагда

О, сатын алырмыш мәни һеч демә.

Миннәтли јахшылыг — бир-ики тахта,

Бу күн баһасыны көстәрир мәнә.

Мән нә биләјдим ки, һәммин бу мүдир,

Гәсдинә дурачаг һаггын бир заман.

Мәни, миннәтиҗлә һагдан дөндәрир
Бир-ики тахтаҗла мәни алдадан.

«Ики»ни җазыммы?

Бәс сонра?

Јох, јох!..

Кағызын үстүндә даҗаныр гәләм.

Кәсилән тәләбәм деҗил,

Јахшы бах!

Вәзифәм өнүндән кәсилән мәнәм!..

Тахта истәмишдим мән ондан...

о са,

Мәндән дәјәрсизә дәјәр истәди.

Мән ки, дүшмән идим сөз анламаза,

Мәндән дүшмәнимә сәнкәр истәди.

О мәнә даш верди, әвзиндәсә

Алды үрәјими, бир баггал кими.

Үрәји даш олан бир филанкәсә,

Инди нечә ғыјым өз үрәјими?

Үрәјим — өз фикрим, андым, әгидәм.

Әсил оғул бу јолда кәрәк баш гоја

Көрүн, нәји нәјә дәјишмәлијәм?

Үрәји, мәсләки даша, тахтаја.

Мән ону кәсмәдим,

Кәсә билмәдим.

Кәсиб вичданымы «үч» җаздым...

Бу ан,

Вичданым ғышгырды...

Она,

«Сус!» — дедим!

Оғлан күлә-күлә чыхды гапыдан.

Күлдү, синәсини дағладыб һаггын.

Күлдү, анасыны ағладыб һаггын.

Бу күлүш, дүзлүјүн сапыны ғырды,

Онун күлүшүндә һагг ағлајырды.

О чатды гәсдинә...

Дикәлди.

Бәс мән?

Инди мән әјилиб дөндүм јумаға.

Демәк ширникдирдим ону индидән

Өзкәнин һаггыны оғурламаға...

Һәлә бу нәдир ки?.. Далы «әчәбдир»

Далдадыр ев јыхыб ган гаралтмасы.

Ән бөјүк һагсызлыг төрәдәчәкдир,

Һаггы олмајанын, һагга чатмасы.

Әлим җаздыса да «јох» деди көнлүм,

Гәләмин алтында инләди көнлүм.

Өзкә ғымәтинә о, саһиб олду,

Нә верәр сонрақы һај-һарај бизә?

Дејирәм, һәјатда бу маһир оғру

Өзкәнин јерини тутса — вај бизә!

Мән ону кәсмәдим, кәсә билмәдим

Вичданым ғышгырды...

Она «сус!» — дедим!

Вичдан,
Языг вичдан!..

Бэ'зэн һэјатда

Јашамаг наминэ сәни эзмишик.
Биздән күчлүләрин ајағы алтда
Сәни,
Истәмәдән гурбан кәсмишик...

Өлүм һәдәләјиб дәрд күлән заман,
Дејирик бәхтимиз јенә јатыбдыр.
Әлимиз һәр јердән үзүлән заман
Күчүмүз һәмишә сәнә чатыбдыр.
Вичдан да бир јана...
Бир чани кими,
Гајданы, гануну ајагладым мән.
Дандым мәсләкими, дүз әгидәми,
Үрәјин јеринә даш бағладым мән.

Ганундан, дүзлүкдән данышырыг биз
Уча күрсүләрдән ағыз долусу.
Сөзләрдән утанмыр әмәлләримиз
Өзүмүз олуруг һаггын оғрусу.

Инди сорушурам:

— Қимдир мүгәссир?

Тәләбә?
Јохса мән?
Јохса о мүдир?
Мән дә мүгәссирәм,
охучу, сән дә.

Һеч кәс дајанмасын бурда јад кими.
Мәнә о мүдир дә көмәк едәндә
Гануну беләчә әјмәмишдими?

Јарпаг төкүләндә, от сараланда,
Билирик, өмрүнү тапшырыр баһар.
Мән ондан ганунсуз тахта аланда,
Биләјдим, бу күндән мәнимчүн дә вар.

Бәлкә дүз демирәм?

Һагсызам бәлкә?

Һеч кәс јахасыны чәкмәсин јана.
Гануну әјәндә һәрә бир тикә
Бөјүк чинајәтләр чыхыр мејдана...

Нәдир о чинајәт?

Һәмән тәләбә,

Сабаһ битирәчәк дарүлфүнуну
Мүәллим кедәчәк о бир мәктәбә,
Савадсыз мүәллим!

Јахшы, бәс сону?

Сону чинајәтдир,
чинајәт!.. Мин-мин!

(Чани өз-өзүндән интигам алыр)

Елә чинајәт ки,

Бу чинајәтин,

Чаниси билинмир, чәза мат галыр.

Мәним гашығыма чыхачаг кеч-тез,
Мәним доғрадығым...

Һәјат дөвр едир.

Бир вахт көрэрәм ки,
Һәмән савадсыз
Мәним өвладыма «савад» өйрәдир.

Дурдугум будаға чалдым балтаны —
Чалдым өз баламын кәләчәжинә.
Гануну әјәндә,

онун зијаны
Гајыдыб өзүнә дәјәчәк јенә...
Билмәди,
Мән она «үч» јаздым...

Бәли!
Бәс о ишвәли гыз, көзү сүрмәли?
Нијә бир мүдирин танышлығына
Вердијим о «үч»ү гызмадым она?

Сөзүмүз бир олмур әмәлимизлә
Дүзлүк налә чәкир, әдаләт јаныр.
«Дүзлүк» — дејә-дејә өз әлимизлә
Һәгигәт боғулур, дүзлүк тапданыр.

«Јох!» — дејә дилләнди башга сәс јенә,
Дајан,

Вичданынла дајан тәкбәтәк.
Инди ки, гол чәкдин әјрилијинә
Гызә да о «үч»дән јазасан кәрәк.
Дедим: — Сән һағлысан,
габ әјилдими,
Су кәрәк төкүлә ахыра кими.

Гызә да «үч» јаздым...
Һәр шеј позулду.
Гијмәтләр һамысы баш-ајағ олду.
Һөкм етдим үрәјә, гыздым вичдана,
Ишими корлады бирчә јелбәјин.
Мәним көтүрдүјүм бу имтаһана
Имтаһан демәјин, һағсызлыг дејин.

Мәнә тапшырдылар шәрәфли, чәтин —
Гијмәт вермәк кими бир вәзифәни.
Өзүмдән сорурам: — Бәс сән нејләдин?
Көр нечә алдылар өзүндән сәни!

Нијә тапылмады о гүдрәт мәндә
Верим гијмәтини, верим һәр кәсин?
Сахсыны алмасла бир еләјәндә
Күнаһкар сәррафдыр,
алмас нејләсин?

Горгуд адамлара ад гојанда да
Әмәли дүшүндү,
Дәјәри көрдү...
Күвәниб Дәдәдән алдығы ада
Һәр кәс о ад илә өмрүнү сүрдү.

Мән верә билмәдим, ај Горгуд дәдә,
Доғру гијмәтини бурда неч кәсин.
Горхум ондандыр ки,
чәмијјәтдә дә,
Бунлар, гијмәтини ала билмәсин.

Позулар гајдалар, дағылар низам.
Вермәсэн һәр кәсин өз гијмәтини.
Көвһәр дә чатдајыб үзүләр тамам
Сәррафдан алмаса дүз гијмәтини...

Маһныда бәми вар, зили вар сәсин.
Һәјатда јери вар ахы һәр кәсин.
Көзләр ағламасын, көзләр нејләсин —
Сән гаша верәндә көз гијмәтини.

СОН СӨЗ

Сонракы газанчдыр мүәллимлијим,
Амма шаирлијим, өз фитрәтимдир.
Бурда бирләшдиләр...

Бу дастан, мәним,
Өзүмдән өзүмә шикајәтимдир.

Сәнәт, һәгигәти дејән сән олдун,
Дүнјаны дүнјаја көстәрән олдун.
Тәмизлик — мәсләкин, учалыг — таңрын,
Хәјанәт билмәмиш сәнәтин дили,
Учалыг ешгилә јашајанларын,
Мәсләки, дүзлүкдән од көтүрмәли!

Август, 1970

ҺӘР БАҢАРЫН ӨЗ ГАРАНГУШУ

1

Досту Бархударын јас мәчлисиндән
Һәсрәт, булуд кими тутулду кәлди.
Ахды јанағына көз јашы дән-дән,
Анчаг бошалмады, о долу кәлди.

(Ермәни јасынын өз аләми вар,
Һәр халгын адәти она хош кәләр.
Јығылыр мәчлисә достлар, танышлар
Мәрһум јад едилир, галхыр бадәләр...)

Ичиб фикрә кетди, о, ағыр-ағыр,
Һәсрәт ичмәди ки, гәм унудулсун.
Ичиб кефләнәнә ички һарамдыр,
Ичиб дүшүнәнә гој һалал олсун.

О ичиб дүшүндү...

Бахды илләрә.

О далды өмрүнүн илк чағларына.
Бир саат ичиндә бахды јүз кәрә
Өмүр китабынын варағларына.

Тээдэн агламаг истэди, анчаг
Дајанды...

Бу дэфэ кэлди арына,
Дишини дишинин үстэ сыхараг,
Күлдү бу дүнјанын е'тибарына...

Сэдэfli тарыјла гырх ил Бархудар
Һэсрэтин сәсинә сәс вериб анчаг.
Бәс бу күн?
Бу күндән ајрылды јоллар,
Доланды башына елэ бил отаг.

«Бархудар биләрди бир ишарэдән
Тар, һансы муғама көкләнмәлиндир.
Биләрди, зил үстә кәзишәндә мән
Һансы халдан сонра сәс енмәлидир.

Бархудар сәнәтә ғыларды сәчдә,
Һеч вахт олмамышды она вәфасыз.
Тәкчә тарыны јох, үрәјини дә
О мәним гәлбимә көкләрди јалныз.

Бу нечә дүнјадыр, зөвгү, нәш'әси
О гәдәр хошдур ки, алданыр инсан.
Сән дүнән бағрына басдығын кәси,
Бу күн торпағамы тапшырмалысан?..

Бу нечә дүнјадыр, анламырам мән,
Чилвәси чүрбәчүр, рәнки чүрбәчүр.
Дүнән нәфәсилә сәни исидән
Бу күн буза дөнүб, даша дөнүбдүр.

Дүнјанын кечәси, күндүзү мә'лум,
Тутмушуг заманын јолуну анчаг,
Һәјат да бир јолдур... Јол өзү мә'лум,
Нә илки мә'лумдур, нә сону анчаг...

Досту Бархударын јас мәчлисиндән
Һәсрәт, булуд кими тутулду кәлди.
Ахды јанағына көз јашы дән-дән,
Анчаг бошалмады, о долу кәлди.

Евә кирән кими нәвәсн Елдар,
Атылыб чијнинә минди һәсрәтин.
Онлар өпүшдүләр, гучаглашдылар.
Алгыш гүдрәтинә бу мәнһәббәтин!

Балача Елдарын чијнинә дүшдү
Бабанын дағыныг, дүмағ сачлары.
Елэ бил јаз башы дағда көрүшдү
Күнејин чичәји, гузејин гары.

— Бәс буну, ај баба, көрмүрсән? — дејә,
Тәзә радиону көстәрди Елдар.
Киши мараг илэ дөндү керијә,
— Мүбарәк, мүбарәк!.. Радиолу да вар.

— Атам мәним үчүн алыбдыр буну.
Һәсрәт кизли-кизли сүздү оғлуну.
— Бәс көһнәси һаны?
— Атдыг чардаға.
Гәрибә бир сүкут чөкдү отаға.

Кечдән кеч: — Чох nahar! —

дејарак киши,

Әлини Елдарын башына чәкди.

— О ки, көһнәлмишиди... Нәјә кәрәкди.

— Һәр кәрәксиз шеји атарлармы бәс?

Сәһвини аңлады дејәсэн Әвәз.

Бу көһнә сөзүнә киши тутулду.

Әвәз, дедијинә пешиман олду.

О, сөзү дөндәрмәк истәди, анчаг,

Көрдү гаш дүзәлтсә көз чыхардачаг...

Арвада көз вурду:

— Вахтдыр, биз кедәк.

— Һара кедирсиниз?

— Ата, биз кәрәк,

Бир һәдијјә алаг.

— Һәдијјә? Нечин?

— Ән јахын достумун тојудур бу күн.

Һәсрәт данышмады,

сусду,

кириди...

Елә бил үстүнә дағлар јериди.

«Мән јасдан кәлирәм, о, тоја кедир.

Фәләјин кәрдиши чох гәрибәдир,

Мин ојун чыхарыр бә'зән бир күндә

Атаја һөрмәти бәс будур онун?..

Ән јахын достумун матәм күнүндә

Ән јахын достунун тојудур онун...

Һеч јасдан бир кәлмә сорушмады о,

Демәди! «Бу киши нәдән өлдү бәс?»

Унутдун, унутдун нә тез борчуну,

Гајда белә дејил, Әвәз, ај Әвәз!

Биз дә атамыза оғул олмушуг,

Оғул јох, өнүндә бир гул олмушуг...

Кирир арвадынын голуна бир бах,

О мәним јанымда ахы нә һагла?

Биз ата јанында сусмушуг анчаг,

Кәлмә кәсмәмишик арвад-ушагла.

Бах...-мәнә тапшырыб јенә Елдары,

Кетдиләр... галмазлар өз кефләриндән.

Билриләр, ушаға бахмагдан ајры

Нәјә јарајарам, ахы, инди мән!

Чалыб-чағырдығым о күнләр һаны?

Доғрудан һәр дөврүн өз һөкму вармыш.

Арвад гочаланда киши мисаллы,

Киши гочаланда арвад олармыш...»

— Баба, кәл ев тикәк!

Гымышыр Елдар,

— Кәл, бала!

Кишинин дәјишир һалы.

Кибрит чөпләриндән ев тикир онлар,

Дағылыр һәсрәтин фикри, хәјалы.

Гоча бу анларда ушаға бәнзәр,

Бүтүн гајғылардан санки узагдыр.

Елә данышырлар, елә күлүрләр,

Елә бил ојнајан ики ушагдыр.

О күлүр,
Бу күлүр,

јорулмур һәсрәт.

Дејән ләззәт верир ушаглыг она.
(Инсан гочаланда дәјишир хисләт,
Тәзәдән гајыдыр ушаглыгына.)

Нәһајәт... јорулур балача Елдар,
— Баба, јатдыр мәни, баба, јухум вар...
Јахшы, өмрүм-күнүм.
— Оху, ај баба!
Де лајла, баба!

Күмүш чарпајыја әјилиб һәсрәт,
Дејир муғам үстә үрәк сөзүнү.
Маһныда сәсләнән мәһәббәт, шәфғәт
Балача Елдарын јумур көзүнү.

«Ај һәзәрәт, бир замана кәлибдир,
Ала гарға шух тәрланы бәјәнмәз.
Оғуллар атаны, гызлар ананы,
Кәлинләр дә гајнананы бәјәнмәз...»

Һәсрәт сусан кими ајылыр Елдар.
— Баба, оху...
Гоча охујур јенә,
Јухуја чеврилиб һәзин маһнылар
Гонур көрпәчијин кирпикләринә.

«Тәкчә Елдарымдыр мәни динләјән,
Бу күн нәвәм үчүн ханәндәјәм мән.

Һеј «оху» дејәрди ким олса әкәр
Мәнә бирчә кәрә гулаг асдымы —
Динләмәк истәмир инди бир нәфәр,
Мәним Секаһымы, мәним Растымы...»

Ушағы, јатырыб галхды ајаға,
Дүшдү һәјәтдәки балача баға.
Бағчаја киринчә чәпәрин үстдә
Биринчи көрдүјү гарангуш олду.
Әсди дағ сарыдан меһ аста-аста,
Бәдмүшкүн әтријлә о, биһуш олду.

Бахды гарангуша...

«Кечән илкими?
Јох! Кечән илкинин баласыдыр бу.
Бу да учуб кедәр анасы кими,
Ахы һәр баһарын өз гарангушу...»

Јохлады бағчада бир-бир ләкләри,
Әјри будаглара сөјкәди дәстәк.
Алманын, алчанын ағ чичәкләри
Сәпилди башына тој ноғулутәк.

Чијиндә агаран чичәјә бахды —
Көрдү сачы кими о да дүмағды.
Башыны јелләтди дүшүнүб һәмән,
«О ағлыг нәдәндир, бу ағлыг нәдән?..

Баһарда узадыр өмрүнү күн дә...
Чичәк тәзәләнир, күл тәзәләнир.

Җалһыз тәһнәтми?

Јох!...Јер үзүндә
Һәјат тәзәләһнәр, ил тәзәләһнәр.

Тәзәдән јазылсын тәгвимләр кәрәк,
Или гышдан дејил, јаздан башлајаг.
Мәчлисә һәмишә кәлсин күл-чичәк,
Јазда тәзә или биз алгышлајаг!..»

Бахды јерә-көјә, бахды дојунча,
Һәсрәт нәфәс алды синәдолусу.
Доланды бағчаны о, арх бојунча
Фикринә дәм тутду шаггылдајан су.

Бағын ајағында голлу-будаглы
Бир чинар ағачы учалыр көјә.
«Јерин арзусуну јерли-јатаглы,
Көјләрә галдыран мәнәм, мән!..» дејә.

Ағачын алтында һәсрәт дајанды.
Бир өзүнә бахды, бир дә чинара.
Бир күнү дүшүндү, кечмиши анды,
Дилләнди: «Мән һара, бу чинар һара?..»

Һәмән бу чинары мән доғулан күн
Атам өз әлилә әкиб мәһнимчүн.
Илләри бир јердә вурмушуг баша
Мәһнимлә јашыддыр бу күн бу чинар.
Гоча тәбиәтә, торпаға, даша
Чаванлыг кәтирир кәлән бир баһар.

Ким дејир көјләрдән һеј нарын-нарын
Јаған гар, бир даһа көјә гајытмыр?
Гајыдыр кәнчилији јазда чинарын,
Бәс мәһним кәнчилијим нијә гајытмыр?

Гәрибә гурулуб доғрусу аләм, —
Јаз һәјат кәтирир гуру чөлләрә.
Бәс инсан өмрүнә нечин, билмирәм,
Бир кәрә верилир баһар, бир кәрә!

Ағача верилән өмүр, сәадәт
Нечин јазылмады гисмәтимизә?
Нечин сәхавәтли ана тәһнәт
Бу көзәл пајыны чох көрдү бизә?..

Бир ағач гәдәр дә дејилмиш инсан
Баһанда һөкмүнә гоча дөвранын.
Дүнјанын јашыјла тутушдуруркән,
Бир шимшәк өмрүдүр өмүр инсанын.

Өзү дә шимшәкдир, өмрү дә шимшәк,
Әмәли көјләрдә алышыр көз-көз.
Өлүмүн өнүндә баш әјир гултәк
Һәм елә күчлүдүр, һәм белә күчсүз!

Гәрибә сирдир...

Јазда, баһарда
Нечә бирдән-бирә дәјишир аләм!
Чавандыр чичәк дә, от да, чинар да,
Бир бах! Бу бағчада гоча тәк мәһнәм!

Бүтүн достларымы жола салмышам,
Жашыдларым кедиб...

Мән тэк галмышам...

Дөнүб мән тэээдән ушаг олмушам,
Ушаглыг гајытды... шәнлијим, гајыт!

Демә гочалығын мин гәми вармыш,
Долашыг фикирләр бејними сармыш,
Гочадан јуху да горхуб гачармыш.
Гајыт, јухум, гајыт, динчлијим, гајыт,
Чаванлығым, гајыт, кәнчлијим, гајыт.

Көнлүмү кәмирән һансы дүјғуду?
Һаны, һара кетди көнлүмүн оду?
Бәдәним сојуду, гәлбим сојуду,
Гајыт, одум, гајыт, атәшим, гајыт!
Баһарым, күнәшим, күлшәним, гајыт!

Һаны чыдырларда миндијим атлар?
Һаны кечирдијим тојлар, бүсатлар?
Һаны сәсимдәки о гајнатмалар?
Күлдән ләчәк салан күр сәсим, гајыт,
Сулары јандыран нәфәсим, гајыт!

Һаны дилимдәки о ширин сөзләр?
Һаны күлүшләрим, һаны гәһгәһәм?
Јувасы дағылмыш гушлара бәнзәр
Мәним нәғмәләрим, мәним чәһ-чәһим.

Чаванлыг мин сөзлү, мин сәсли гушдур,
Әлиндән чыхдыса тута билмәзсән.
Гочалыг гијмәтли бир зәр гумашдыр,
Баһадыр, мүфтә дә сата бјлмәзсән!..

2

Һәсрәт аста-аста чыхды чардаға,
Сыныг чарпајыја сөјкәнди; дурду.
Чеврилди каһ сола, бахды каһ саға,
Сандығын үстүндә кечиб отурду.

О сүздү чардағы...

Чардаг-бир музеј!

Нафталин гохусу дәјди бурнуна.
Бу гәрибә јердә көрдүјү һәр шеј
Өтән бир тарихдән сөз ачды она.
Көһнә сандыг, сәбәт, јамаглы хурчун,
Көһнә палтар, палаз, көһнә грамофон.
Әвәзин бешији, ојунчаглары,
Аты, арабасы, балача тары —
Һәрәси бир јанда саралыб-солур.
Дүнән бу күн үчүн бир тарих олур.

Илки фәрәһлидир, дүнјада анчаг
Нәдән кәдәрлидир сону һәр шејин?..
Бунларын үстүнү басан тоз-торпаг
Елә бил гәмидир кәрәксизлијин...

«Чардаға атылан бу көһнә шејләр,
Лап мәнә бәнзәр.

Кәрәк олмаса да бурда сахланыр.
Атылмыр јенә.
Бурда өзүм кими һәр шеј көһнәдир.
Бәлкә дә бунунчун доғмадыр мәнә?..

Буна да мин шүкүр...»
Һәсрәт севинди...
Сирли сәсләр кәлди гулагларына:
Бу көһнә шејләрин һәр бири инди
Бир тарих данышыр астадан она.
Бу көһнә шејләрин үстүндә һеч кәс
Онун көрдүјүнү көрә дә билмәз.
Дуја да билмәз
Охуја да билмәз
Онларын үстүндә јазыланлары.
Һәсрәтсә охујур, көрүр онлары.
Бу бешик...
Онун да өз дөврү варды,
Бир вахт бу бешикдә балам јатарды...

Нәғмәләр, лајлалар дејилән бешик,
Үстүнә аналар әјилән бешик,
Бу күн көр нечә дә әјилиб өзү.
Ширин лајлаларчүн јол чәкир көзү.

Бир заман баламы јатыран бешик
Бу күн өзү јатыр сәссиз-сәмирсиз.
Заманын һөкмүнә синә кәрмишик,
Заман дәјишдикчә дәјиширик биз.

Һәмишә заманла вердик сәс-сәсә,
Дүнја бир мәчлисдир, заман сәрпајы.
Баламын јатағы бешик идисә,
Нәвәмин јатағы күмүш чарпајы.

Заман өз сөзүнү дејир, дејибдир,
Гылынчдан итидир онун һәр сөзү.
Бешијин тахтасы көһнәлмәјибдир,
Көһнәлән бешијин өзүдүр, өзү!

Дөндүкчә зәманә, өтдүкчә илләр
Һәјата суалым бәс нәдир мәним?
Тәкчә мән,
Мән өзүм көһнәјәм мәкәр?
Фикрим дә, руһум да көһнәдир мәним!

Мән ки, бир тутмадым гәми, севинчи,
Чох јахшы билирәм күнаһым нәдир.
Кимсәдән инчимә, өзүндән инчи,
Көһнәлик башдадыр, јаш бәһанәдир!

Өзүм дә көһнәјәм, сөзүм дә көһнә,
Бәс бу инчиклијим, килејим нәдир?
Әјнимә кејдијим палтарларым да
Мәним өзүм кими, ахы, көһнәдир.

Бу пенчәк, бу шалвар оғлумункудур.
Көһнәлиб,
Инди дә мән кејмәләјим.
Нә етмәк олар ки?

гисмәтим будур!
Дәјишир зәманә, дәјишир аләм...

Нә дејә биләрәм, ахы мән она?
Бу бир ганунудур һәјатын...

Нә гәм!

Мән өз костјумуму ушагкән она,
Азмы чевитдириб кејиндирмишәм?

Атамын, анамын вердији ад да
Чохдан унудулуб...
Нә галыб мәндә?

Бири ата дејир, бири гајната,
Бири әми дејир, бири ханәндә!..

Гырылды гәлбиндә бу заман нәсә,
О, күнчә атылмыш радиоја бахды.
О елә билди ки, диндирилмәсә,
Радио һөнкүрүб ағлајачагды...
Радионун өнүндә кәлиб әјилди.
Әлинин далыјла тозуну силди.
Дүјмәсини басды...

О ојанмады.

Онун мави көзү нијә јанмады?..
«Мән буну аланда... Јеканәм Әвәз
Һәлә тәләбәјди дарүлфүнунда,
Јашарды көнлүмдә мин арзу, һәвәс,
Вәфалы гарым да сағ иди онда...

Тәзәјди...

Һамыја нечә әзизди.

Евин башындајды јери бир заман.
Көһнәлди...

Һамы да көр нечә безди,
Чардаға атдылар евин башындам.

Дејән дә олмады, ахы, бир заман
Ону кечә-күндүз динләмишик биз.
Чох да ки, јарамыр бу күн, а надан,
Она борчлу дејил бәс дүнәнимиз?

Буну дүшүндүкчә гәлбинмин сөзү
Динир гулағымда: — Бу күнә алгыш!
Елә бил дилләнир заманын өзү:
«Дүнәнинә сағ ол, бу күндән даныш!..»

Алыб гучағына көһнә радиону.
Енди пилләләри, о јаваш-јаваш.
Деди: — Бу мәгамда атмарам ону,
Күнчдәки отаға чәкилди бирбаш.
Гурду радиону...
Јанды көј ишыг.
Дурду ики гоча үз-үзә инди.
Сәсләр хырылтылы, сәсләр гарышыг,
Һәсрәт өз-өзүнә јенә дејинди:

«Наһаг гынајырам, онлары, наһаг,
Бу ки, лап гочалыб сәсинә бир бах!
Көрүб өз ишини, гоча дүнјадан,
Кәрәк үзүсулу әл чәкә инсан!..»

Әл чәкиб мә'насыз бу изтирабдан,
О говмаг истәди дәрди, мәлалы.
Сонсуз бир һәвәслә талхыб долабдан
Көтүрдү тоз басмыш көһнә бир валы.

Илк кәнчлик чагында язылан бу вал
Һәсрәтә нә гәдәр әзиздир, бу күн.
Һәрләниб дөнәндә һәр заман бу вал,
Һәрләниб гаҗыдыр илк чагы өмрүн.

Вал женә һәрләнир...
Аглаҗыр Секаһ.
Учалыр, алчалыр сәс пәрдә-пәрдә
Һәр кушәдә бир хал,
Һәр халда бир аһ...
Көнүлләр алышыр бу нәләләрдә.

Сәсләр, бу дүнҗаны дуҗан инсанын
Һәҗата чавабсыз мин суалыдыр.
Һәр сөзү, һәр халы нә гәдәр аҗдын,
Һәм дә ки, нә гәдәр мүүммалыдыр.
Бу сәсдә җашаҗыр мин сирр, мин әфсун:
Бир дә көнүлләрин мин бир ниҗјәти.
Охуҗан вал деҗил, охуҗур онун
Кәнчлиҗи, арзусу, илк мәһәббәти...

Охуҗан Һәсрәтми?
Онун дилиндән
Неҗин бу чәһ-чәһләр чыхмаҗыр женә?
Елә бил өмрүмүн бу саһилиндән
Даҗаныб боҗланыр о саһилинә.

Илләр бир чаҗ олуб дуру ортада,
Бу саһил хәзандыр, о саһил баһар.
Вар сәсин кәлинчә чыгыр!

Нә фаҗда!

Араны кәсибдир дәли далғалар.
Вал да сона чатды онун өмрүтәк,
Галхыб женә гоҗду тәзәдән ону.
Вал женә әриди...
Гәзәбләнәрәк
Деди: — Лап мин дәфә гоҗсам мән ону
Битәчәк!..

Күнаһкар билмә кәл валы!
Башланан, бир җердә сона чатмалы!
Јорулду,
Усанды ахыр, нәһәҗәт,
Галхыб чарпаҗыда узанды Һәсрәт.
«Сәсим хош кәлсә дә нә гәдәр мәнә
Анчаг усандырыр адамы тәкран.
Јәгин бунунчун да инсан өмрүнә
Јалныз бирчә дәфә верилир баһар.
Билинмәз, көрүнмәз

инсан өмрүндә,
Гәм-гүссә фәрәһсиз, гара да аҗсыз.
Тәкран олунсаҗды өмүр дә, күн дә
Һәҗат олмәздымы мәкәр марагсыз?..»

Кечиб җан отаға Һәсрәт бу ара
Тәзә радиону җавашча ачды.
Еви сәс көтүрдү: «Гурбанам җара!»
Өзү дә билмәдән додағы гачды...

Охуҗан өзүнүн тәләбәсиҗи...
Јох, јох!

Бу Һәсрәтин лап өз сәсиҗи...

О, бир дэ көрдү кш, чарпајысындан
Гаяхыб она сары бојланыр Еядар.
Позулмаз ганундур:

өтдүкчэ заман
Гышын архасынча кэлир илк баһар!..

1963. Бакы,

ФИКИР ҲАГГЫНДА ФИКИРЛЭР

1

Зэррэлэрин эн кичији атомдур...
Парчалады эсримиз.
Парчаладыг ону биз,
Елэдик пара-пара,
Ајырдыг мисгаллара.
Гэдим заман өлчүсүнүн
Эн кичији андыр, ан! —
Даһа кичик өлчүлэрэ
Бөлүнэчэк нэ заман?
Ракетлэрин сүр'этиндэн
Кери галдыг јохса биз?

Ан — гочалыб,
Ан — көһнэлиб.
«Аиын өмрү узундур» —
Гышгырыр сүр'этимиз.

Инди бизим космонавтлар
Һава кэмилэриндэ
Јүз-јүз иллик јолу кедир
Анын јүздэ бириндэ...
Саат гэдэр узун кэлир
Инди артыг ан бизэ.

Бир вахт она биз дејардик:

«Дајан!»

Инди аксинэ,

Ан дејир:

«Дајан!» — бизэ.

Биз дајана билмарик,

Дајансаг,

Вахтын өзү

Өл чалыб күлэр бизэ.

Бир кэрэксиз јук олмушдур

Көһнэ өлчүлэр бизэ!

Бизэ тазэ өлчү кэрэк!

Сүр'этимиз дағытды

Галыблары,

Һэдлэри.

Бир саатда гоча эрзин башына

Дөврэ вуран космонавтчын

Мэкэр вармы

дөвлэт сэрһэдлэри?..

Сүр'эт — бүтүн ничранлара,

Сүр'эт — бүтүн фиргэтлэрэ,

Һасрэтлэрэ

Сон гојачаг:

Бу һагдыр!

Демэ о күн узагдыр!

Бизэ — бүтүн улдузлары

Бирләшдирэн

Ити сүр'эт кэрэкдир.

Сүр'эт — бирлик демэкдир,

Сүр'эт — вүсал демэкдир!

Бәшәријјәт та гәдимдән

Заман-заман,

Һарај чәкиб ајрылыгдан.

Нәғмә јазды,

Ше'р јазды,

Китаб јазды јығын-јығын.

Бу налэләр, бу фәғанлар,

Јумшалтмады

Фәрманыны ајрылығын.

Инсан оғлу чыхды јола

Јоллар салды

Бу ојмагдан-о ојмаға.

Бу аулдан-о аула.

Идракымыз

Чајлар үстә көрпү салды,

Чапар олду.

Кәми олду,

Гатар олду,

Ганад ачды,

Көјә учду,

Бирләшдирди

Шәһәрлэри, гит'әлэри

Бирләшдирди көјү, јери.

Анчаг јенә,

Ајрылығын көз јашыны

Силмәди о,

Бир-бириңә һасрәт галан үрәкләри

Бирләшдирә билмәди о.

Кæлин бахаг
Биз кæлæрин о алышан кæзлæринæ.
Улдузлар да кæстæрмæкчүн
Өзлæрини бир-биринæ —
Яныр,
Яныр.
Айрылыгын зүлмæтини
Жармаг үчүн ишыгланыр.
Әсрин оғлу
Бу ишыгдан ибрәт алды.
Кечәләрлæ күндүзлæрин арасына
Көрпү салды.
Аја дæјди арзуларын од нәфәси,
Бошлугларда инсан сәси
Курлар,
Курлар.
Кайнаты бирләшдирди,
Телеграфлар,
Телефонлар,
Телевизорлар...

3

Вәтәнимдән чох узаг,
Узаг бир шәһәрдәјәм.
Һәсрәтдән пәжмүрдәјәм...
Узанмышам јеримдә,
Вәтәними кәзирәм
Сәјјар фикирләримдә.
Телефонун сәсинә

Дәрһал галхдым јеримдән.
Хәттин бир башында о,
Хәттин бир башында мән.

Данышдым севкилимлә,
Гүрбәтдә олдуғуму
Мән унутдум бир анлыг.
Бу сүр'әтин өнүндә
Нә узагыг, јахынлыг!..
Һәсрәтим ан ичиндә
Мәнимлә бир отагда
Дөнүб үзбәүз олду.
Сүр'әт — көрпүмүз олду.

Отағыма гајытдым,
«Саат нечәдир көрән?»
Јох!
Өлчмәк истәмирәм
Севинчими инди мән.

Буну билирәм јәгин,
Бакы вахты бир саат
Ирәлидир... Вахтындан
Мән олдуғум шәһәрин.
Анчаг... биз данышанда
Бизим үчүн бир иди
Вахт да өзүмүз кими...
Мән анлаја билмирәм,
Вахт өз өлчүләрилә
Кими алдадыр, кими?
Бәли!

Биз данышанда
Вахт, бизэ ишлэјирди,
Дүшүнмүрдүк ону биз.
Заман, мекан ичиндэ
Бас нијә мөһдуд олсун
Фикримиз, дүшүнчөмиз?

Сиз мәнэ сүр'эт верин!
Сүр'этимин бојунча
Учалым, учалым мән.
Улдузлар арасында
Аны көрпү салым мән.

Сиз мәнэ сүр'эт верин,
Чыхым чәрчивэләрдән,
Сиз мәнэ сүр'эт верин,
Вахты

доғулмамышкән
Өлән, әријиб кедән
Һиссәләрә бөлүм мән!

4

Көјләр — кениш,
Көјләр — дәрин.
Дүзмү дедим?
Һәдди вар һәр кенишлијин!
Көјләринсә бир һәдди јох.
Сәрһәдди јох!
Узағдан да чох узағдыр
көјләр бизә.

Бу сонсузлуг, бу дибсизлик
Нечә сығыр бејнимизә?
Гатарлар, тәјјарәләр,
Јел ганадлы кәмиләр
Бәс һардајды јүз ил әввәл?
Хәјалларда, арзуларда
Фикирдә!..
Арзу дедин, хәјал дедин,
Фикир дедин, еј гәләм,
Сән дајанма бу јердә!
Фикир, сәндән јазаркән
Сәндән кери галырам.

Мән сәндән јазанда да
Мәндән габағдасан сән!
Мән оланы јазырам,
Олан дуруб јериндә.
Анчаг елә бу анда да
Шимшәк чағыр
Фикрин үфүгләриндә.
Фикир гачыр,
Фикир өтүр,
Нәләр јатыр фикирдә.
О, заманла јарышыр
Заманын өзү кими
Дајанмајыр фикир дә.
Фикирдә нәләр,
нәләр:
Вәһрәдә кәзинтиләр,

Планетләр арасында
Учушлар,
Мәһһуларла вурешлар,
Каинатын
Заман, мәһһан вәһһәти.
Кәһһиләһһин мәһһәфәһһиз сүр'әти,
Сел-суларын
Ашағыдан јухары,
ахары...

Нәһһләр, нәһһләр...
Сабаһһкы мәһһчүзәһһләр...
Фиһһкир,
Сәһһн вахтдан гоча,
Сәһһн һәм дә мәһһн јашдасан.
Арзу, дујғу үрәкдә,
Сәһһн бејиндә, башдасан!
Үрәк,
Кечәһһләр белә
Јатмајыб ишләјиркән
Билмәһһсин јатмыш сәһһни.
Бизим ана тәһһбиәт
Үрәкдән дә учада —
Башда јаратмыш сәһһни...

ВЈЕТНАМ БАЛЛАДАСЫ

Вјетнам, бу әһһми сәһһн һардан алдын?
Бу әһһмә, гүдрәтә һејрандыр чаһһнан,
Дүһһнјаја сәһһс салан бир әждаһһнанын
Өһһнүндә дағ кими нечә дурмусан?

Пентагон дүһһшүндү,
вурешдан әввәл.
Јүз өлчдү, бир бичди һәр шеји тәкһһрар.
Сәһһнин гүдрәтһһни, сәһһнин әһһмини
Дәһһгиг машыһһнларла һесаһһбладылар.

Пентагон дүһһшүндү дөјүшдән габаг:
Он мин һејләјәчәк нечә јүз минә?
Машыһһн өмүр кәһһсди алты ај анчаг
Сәһһнин ирадәһһнә, сәһһнин әһһминә.

Ағалар, машыһһна гәзәһһбләнмәјин,
Чансыз рәгәмләһһрин нә күһһнаһһы вар;
Әһһми, ирадәһһни, өзүһһнүз дејин,
Нечә һесаһһбласыһһн чансыз машыһһнлар?

Машыһһн вара билмәз бу инчәһһлијә
Машыһһн зору өлчәр,
Күчү һесаһһблар.

Машын нэ билсин ки, «мэн һаггам» — деја
Чошан үрәкләрдә нэ бојда күч вар...
Демәјин күнаһкар машынлар олду,
Артыг сизин үчүн ишләмир заман.
Машын нэ билсин ки, бир үрәк оду
Мин гат горхулудур јүз-јүз бомбадан.

Һаггыны дәрк едән өзүнү анлар,
Буну мәнән јахшы Пентагон билир.
Һаггын көзләријлә күллә атанлар
Нә гүввәт таныјыр, нә ганун билир.

Дананг чәнкәллији...
Кечә тән јары...
Гоча бир гары

Һәрби базалара кедән јоллары
Доланыр бирбәбир, кәзир бирбәбир.
Чызыб сипәсини хәритә чәкир...
Көксә көчүрүлүр чығырлар, јоллар.
(Бурда јада дүшүр гәдим нағыллар).
Өзүнү јетирир о, чәнкәллија.
Мән дә бучыгазы бачардым! — деја.
Бир хәритә кими ачыр көксүнү.
Гоча бир гарыда бу гәдәр белә,
Шүчаәт, ирадә бәс һардан олду?
Дејәрдим, ән ачиз адамлар белә
Инамын күчүнә гәһрәман олду.
Балача бир өлкә... Синәси дағ-дағ...
Бу күчү, гүдрәти бәс һардан алмыш?
Зәфәрин мајасы инамдыр анчаг.

Инамдыр,
инамдыр,
инама алгыш!

Вјетнам, гүввәт дә, һагг да сәндәдир,
Сәнин бүтүн күчүн әгидәндәдир.
Күчлүсән мин дәфә өз дүшмәниндән,
Чүнки о һагсыздыр, һагсан амма сән.

Корун дујғусу да она көз олар
Әкәр ешги варса, инамы варса.
Күчсүзүн бир күчү дөнүб јүз олар
Өзүнә, һаггына о инанырса.

Сәһһәтин гәдрини јатагда бимар
галаңдан соруш.
Азад јашамағын гәдрини анчаг
зинданда душтаг
оландан соруш.

Азадлыг!
Азадлыг әлдән кетдими
Дүнја да хәјала дарысгал кәләр;
Инсан азадлыгы итирән кими
Бүтүн фәлакәтләр далбадал кәләр.

Кедәр ағызлардан дад да, ләззәт дә,
Ағыл да, үрәк дә күләр арзуја.
Азадлыг олмајан бир мәмләкәтдә
Һәнгигәт ријадыр, әдаләт боја!

Инсан үрәјиндә кин дә, нифрәт дә
Әбәди көз бағлар, бир анлыг олмаз.
Азадлыг олмајан бир мәмләкәтдә
Адамлар јашајар, инсанлыг олмаз.

Дүшүнән бејинләр сөнәр зүлмәтдә —
Јаланла һәгигәт үзбәүз олар.
Азадлыг олмајан бир мәмләкәтдә
Дүз әјри адланар, әјри дүз олар.

Идрак да боғулар, сөз дә, сәнәт дә,
Ағыл килидләнәр дилдә, додагда;
Азадлыг олмајан бир мәмләкәтдә
Надан башда кәзәр, агил ајагда.

Бунлары апачыг сән билдијиндән
Азадлыг јолунда дөјүшә кирдин.
Ахы азадлыгын ләззәтини сән
Гәдим тарихиндән јахшы билирдин.

Филин ајағына һәлә көрпәјкән
Зәнчирли, гыфиллы гандал вурдулар.
Нијә?
Чүнки филин кәләчәјиндән,
Ахыр зәрбәсиндән чох горхурдулар.
Күнләр аја дөндү.
ајлар ил олду.
Бөјүдү,
бала фил, јекә фил олду.

О, елә билди ки, елә санды ки,
Бәзәкдир, зинәтдир гандаллар филә.
Фил елә билди ки, елә ганды ки,
Дәдә, бабасы да јашамыш белә.

Ону инчитмәди бу дустаг һалы,
«Јәгин ки, бу мәним һаггымдыр» — деди.
Фил өз ајағында көрдү гандалы,
Мәһбус олдуғуну гана билмәди...

Зәрәрсиз һејвандыр көрдүләр бу фил,
Азад еләдиләр ону зәнчирдән.
Анчаг... елә бил ки, бу, һеч фил дејил,
Бир аддым атмады дурдуғу јердән.

«Јери! Јери!» — дејә вурдулар ону,
Галхмады,
Гамчыја башыны әјди.
Ахы азадлыгын нә олдуғуну
Фил һардан биләјди, фил нә биләјди?

Вјетнам, сөкүлүр үфүгләрдә дан,
Сәнә архә дурур солун, сағын да.
Мин илләр сән азад јашадығындан
Билирсән гәдрини азадлыгын да.

Ишыгын гәдрини синәси дағ-дағ,
Көзләри сонрадан тутулан биләр.
Азад јашамағын гәдрини анчаг
Һәбсдә синәси көз олан биләр.

Баш ачыг,
Эл жалын,
Ајаглар жалын,
Америка эскәри гачды чәбһәдән.
Деди: — Вәтәнини горуҗанларын
Ганыны төкмәкдә һаглыҗаммы мән?

Деди: — Вјетнама кәлдијим илк күн
Вичданым тәмизди,
Алным ачыгды.
Демә алдадыблар бизи бүсбүтүн,
Һәгигәт бурада гаршыма чыхды.

Белә анлатмышды забитләримиз:
Әдаләт, азадлыг эскәријик биз.
Гәдим Вјетнама кедирик бу күн
Онларын һаггыны горумаг үчүн.

Кимдән?

Чох дүшүндүм бу суалы мән.

Сонра баша дүшдүм:

Өз-өзләриндән!

Милләт бир,

Вәтән бир,

Һава бир,

су бир.

Јол ики,

сөз ики,

тәригәт ики.

Гардашы гардаша дүшмән едибдир
Бир ана торпағын ики мәсләки.

Бир бөјүк мәмләкәт, Һаһаммырам мән,
Сахта кағызлара нечә бүкүлдү?
Гара сијасәти ағ евин, дүнән
Бир халгы, бир јурду икијә бөлдү.

Инсан бәд ајагда һәр шеј анлар,
Гылынч кәсә билир бә'зән гында да.
Мән бурда илк дәфә көрдүм,

јаланлар

Олурмуш һәгигәт палтарында да.
Ах, рәнкли чүмләләр, бојалы сөzlәр,
Абырлы,

исмәтли,

Һәјалы сөzlәр,

Мән көрә билмәдим о заман нечин,
Арханызда дуран о һагсызлыгы?
Бирчә мә'насы вар дедим һәр сөзүн
Мән сечә билмәдим гарадан ағы.

Мән инди билирәм, билирәм артыг
Нәдир әсил һәјат,
Әсил азадлыг!

Биз ағ јаланлара чох ујмушуг, чох,
Демәјин дәриси галына вај, вај!
Дејин, һәгигәтин палтарыны јох,
Өзүнү көрәнин һалына вај, вај!

Деди: — Вјетнама кәлдијим илк күн
Вичданым тәмизди,
Алным ачыгды.

Демэ алдадыблар бизи бүсбүтүн,
Һәгигәт бурада гаршыма чыхды.

Сөзүн бәзәјини, сахта зәрини
Мән инди көрүрәм, тәчрүбәм ки, вар.
Бөјүк чәнабларын дедикләрини
Тәрсинә чевирсән һәгигәт олар.

Онлар «силаһлары ләғв едәк!» — дејир,
Онлар силаһланыр кизлиндә анчаг.
Һеч кәс бир-биринә көнүл вермәјир,
Сөз алыб сөз верир һеј гучаг-гучаг.

Инамла наминә сөз жығын-жығын,
Бағланыр бирбәбир мугавиләләр.
Дејирәм, әслиндә инамсызлығын
Өн бөјүк рәмзидир мугавиләләр...

Чәнаблар «силаһлар мәһв олсун» дејә,
Бир-бир имза атыр мугавиләјә.
Данышыб күлүрләр лап ширин-ширин,
Күлүшләр далында ишләр кизләниб.
Галхыб көрүшүрләр...

бу көрүшләрин

Далында гычанан дишләр кизләниб.
Ах, нијә, ах, нијә буналары билдим?
Мән дири өлүјдүм,
билиб дирилдим.

Билдим...

Ах, бу јүкү көтүрмүр үрәк.

Билдим...

Нәдән өтрү?

Де кимдән өтрү

Әкәр билмәсәјдим....

башгаларытәк,

Мән дә јашајардым бир инсан өмрү...

Јалана, бөһтана биз чох ујмушуг.
Демәјин дәриси галына вај, вај!
Дејин, һәгигәтин палтарыны јох,
Өзүнү көрәнин һалына вај, вај!

Һәр күн бир өлкәдә гопур вәлвәлә,
Залимләр, зүлүмләр кәлди-кәдәрди.
Бәшәрин тарихи — гәдимдән һәлә
Азадлыг јолунда чәкишмәләрди.

Азадлыг алынар, јаддан умулмаз,
Азадлыг верилмәз әрмаған тәкин.
Верилән азадлыг азадлыг олмаз,
Башга бир рәнкиди о әсарәтин.

Шәрәфди олмак дә азадлыг үчүн.
Бу мәсләк — дәјмәзми бүтүн динләрә?
Дејирәм, ешг олсун дүнән вә бу күн
Азадлыг јолунда чан верәнләрә.

Азадлыг — һәјатын ән парлаг көзү.
Азадлыг — ән уча, ән шанлы бајраг.
Азадлыг әрзусу, азадлыг сөзү
Дүнјанын ән бөјүк динидир анчаг.

Азадлыг — чәсарәт, азадлыг — һүнәр.
Азадлыг әскәри һеч әјиләрми?
Бүтүн халглар үчүн азадлыг гәдәр
Бөјүк бир сәадәт ола биләрми?

Мәзлумун јурдунда бостан әкибдир
Зүлмү өз ичиндә гочалдан өлкә.
Бу күн азадлыға ғылынч чәкибдир
Азадлыг һејкәли учалдан өлкә.

Бәс о нечә даныр ахан ганлары?
Бу сахта рәнкләрдән де нә көтүрдүк?
Данм һәгигәтдән дәм вуранлары
Һәмишә биз белә јаланчы көрдүк.

Мән «һајыф» дәмәрәм тутуб әлини
Азадлыг јолунда ахан ганлара.
Алгыш! Азадлығын тунч һејкәлини
Гәлбиндә јашадан мәрд инсанлара!

ИКИНЧИ ӨМҮР

Карбышев булвары...

Бир ахшам чағы
Кәзирәм фикирли, башым ашағы...
Гурујуб ағзымда санки сөзүм дә
Андыгча о өлмәз, мәрд оғуллары.
Кәздикчә булвары дурур көзүмдә
Бөјүк бир инсанын өмүр јоллары.

Јарпаглар сәсләнир...

Долур гәлбимә
Һиссләр, дујулар һеј ахын-ахын.
Сәсләнән јарпаглар данышыр мәнә
Мәрдлик дастаныны бир гәһрәманын.

Јарпаглар сәсләнир... Бу сәсләр, јәгин
Әбәди бир өмрә алгыш сәсидир.
Бу өмүр гочаман рус торпағынын
Бизим әсрдәки тарихчәсидир:

Башланыр онунчун илк дөјүш јолу
Рус-јапон савашы башланан күндә.
Карбышев дөјүшүр чәтин, горхулу,
Фудчоу, Көјчоу чәһнәләриндә.

Илк чаһан савашы... Он дөрдүнчү ил,
Көксү жаралыдыр көјүн, јерин дә.
Қарбышев дөјүшүр јенә шир кими,
Ади солдат дејил, командир кими
Стодол чајынын саһилләриндә.
Вәтәндаш савашы... чәтин бир әјјам
Һәм доғур,
Һәм дә ки, чан верир әјјам.
Вәтәнин бағрында од галаныбдыр,
Вәтән ики јерә парчаланыбдыр.
Қарбышев дөјүшүр, дөјүшүр јенә
Инди Фрунзејлә чийин-чијинә.

Сон дөјүш,
сон сынаг...

Гырх биринчи ил
Дөјүш јолларында сонунчу мәнзил...
Бу узун јолларда әдаләт вә һагг,
Онун үрәјинин сөнмәз одујду...
Сонунчу имтаһан, сонунчу сынаг
Онун һәјатына бир нөгтә гојду.

Бу нөгтә, мәтләби, мәгсәди ајдын,
Көзәл бир китабын сон сөзү олду.
Зүлмүн көзләринә шәст илә бахан,
Һаггын, әдаләтин өз көзү олду.

Гродно шәһәри... Көјдән од јағыр,
Һәр јан мұһасирә... Вәзијјәт ағыр.

Дүшмән ордулары сәһәрдән бәри,
Бу шанлы-шөһрәтли, гәдим шәһәри,
Тутубдур арамсыз топ атәшинә
Кенерал Қарбышев дөјүшүр јенә.

Шәһәр од ичиндә алышыб јаныр
Јерин тоз-думаны әршә дајаныр.
Дәјиб бир-биринә гарышыр аләм,
Дөшүндән алдығы јарадан бу дәм
Итирир һушуну гоча кенерал.
Торпағын үстүнә дөшәнир биһал.
Кенерал бир заман ачыб көзүнү
Дүшмән чајнағында көрүр өзүнү.

Башланды далбадал
Мин сорғу-суал,
Сүкут чаваб олду бу суаллара.
Јаралы кенерал, бу көһнә әскәр,
Сусду...

Сусмағыјла һәр ахшам-сәһәр
Дүшмәнин көксүнә вурду мин јара.

Сүкут давам етди бир нечә мүддәт
Сүкут ганадланды, сүкут сөз олду.
Бөјүдү, чохалды о јүз-јүз олду.
Берлиндә һимлерә чатды нәһәјәт...

О чошду, о дашды, деди, бу ахшам
Онунчун бир көзәл чәза тапмышам.
О сусур, әл чәкмир өз дедијиндән
Чанлы суса билмәз, инанмырам мән.

Инди ки, сусур, суссун сонадэк,
Сусан донмалыдыр, о донсун кэрэк!
Шахталы бир күндө
Гыш сәһәриндә
Өзүтэк бир нечә икидлә биркә,
Гоча кенералы сојундурдулар
Инсан эзабындан ојун гурдулар.
Һәзз ала биләрмиш, демә ки, инсан,
Башга бир инсанын эзабларындан.
Бу нечә зөвгдүр?

Шлангла бирдән
Чылпаг бәдәнләрә бир нечә јердән
Су вурур... Көр нечә күлүшүр онлар
Јағыр пилтә-пилтә, јағыр аста гар.

Шахта бир тәрәфдән, су бир тәрәфдән
Вурдугча буз тутур тунч бәдәнләри.
Анчаг үшүмүрләр, исидир Вәтән,
Онларын гәлбини бајагдан бәри.

Вәтән севкисилә јанан бир үрәк
Буз нәдир, дашы да әридәр јәгин.
Онлар бу инамла күлүмсәјәрәк,
Дурублар дағ кими әјилмәз, мәтин.

Илк баһар онларын күлүр көзүндә.
Буза дөнсәләр дә бир хәјал кими.
Дајаныб Карбышев һамыдан өндә
Өлүр, өләндә дә кенерал кими.

О артыг данышмыр өзү-өзүјлә,
Дејир үрәјинин сөзүнү инди.
Өзү буз ичиндә одлу сөзүјлә
Сындырыр сүкутун бузуну инди:

— Гардашлар, Вәтәни дүшүнүн јалныз
Онда бу эзабы унударсыныз...
Онун сөзүндәки мә'наја бир бах,
Она бу инамы верән бәс нәдир?
Өзү буз ичиндә, Вәтәнин анчаг
Кәләчәк баһары үрәјиндәдир...

Бу эзаб дүшмәнчин уғурсуз олур,
Онлар буз ичиндә дөнүр һејкәлә.
Бу мәрдлик өнүндә донур, буз олур,
Бу мәрд инсанлары дондуран белә...

Бир бөјүк сөзә дә инанырам мән.
Өлмәк чох асандыр, јашамаг чәтин.
Мәсләклә јашајыб инамла өлән,
Гызыл тахтындадыр әбәдијјәтин.

Карбышев өлмәди!

Ешги, нијјәти,
Бизим көнлүмүзә бу күн нур чиләр
Фашистләр дондуруб, әбәдијјәти
Онун бир өмрүнә чалаг етдиләр.

Һәмишә мәсләклә вурду о үрәк.
Онун уғрунда да сусду о үрәк,
Дурду о үрәк...

Мәсләкә гыҗмады, чаныны верди,
Бир өмрү элиндән алан о мәсләк
Она жүз-жүз белә өмүр кәтирди...

Карбышев булвары...

Бир ахшам чагы
Кәзирәм фикирли, башым ашағы...
Гуружуб ағзымда санки сөзүм дә
Андыгча о өлмәз, мәрд оғуллары.
Кәздикчә булвары дурур көзүмдә
Бөжүк бир инсанын өмүр јоллары.

Карбышев өзү дә јәгин бир заман
Кәзмиш бу булвары һеј.гарыш-гарыш.
Дејирәм, бәлкә дә севдији гыздан
Һәмин бу булварда илк көрүш алмыш.
О каһ ода дөнмүш, каһ суја дөнмүш.
Дурулмуш,

Каһ да кы, гаралмыш ганы.
Бәлкә о нечә јол бурда дүшүнмүш
Кәләчәк, мүгәддәс арзуларыны...

О вахт нә биләјди, о нә биләјди
Нәдир сон мәнзили өмүр јолунун.
Булварын бу узун хијабанлары,
Әбәди, икинчи өмрүдүр онун...

САЛАМ!

*(Азәрбајҗанда Ираг мәдәнијәти
онкүнлүҗү мүнәсибәтилә)*

Һәр мәсчиди, минарәси,
Һәр гәсри, һәр кашанәси —
Тарихин бир нишанәси...
Салам олсун дүнәнинә,
бу күнүнә, сабаһына,
һәр чағына!

Салам әлсун!
Ғалдырдығын мүстәғиллик бајрағына!
Салам олсун,

шанлы Ираг торпағына!
Һагг сөјләјиб һагг бағыран,
Өлкәләри көрән заман
Үрәјимиз даға дөнүр.
Ғәдим-ғәдим заманлардан
Көнлүмүздән көнлүмүзә
јол көрүнүр.

Биз бир сәнәт бағчасындан
Әсрләрлә күл дәрмишик.
Вагифимин, Видадимин дили илә

Бизим,

сизин дурналарла
Сизэ салам көндәрмишик.
Багдадында пәрвазланыб
Бакыда көз ачан дурна;
Бизим Бакы көйләриндә гатарлашыб
Бәсрә, Багдад елләриндән

учан дурна!

Бир вахт сәнин синән үстдән
кечди заман.

«Мин бир кечә» нағыллары,
Ширин-ширин әфсанәләр диҗарысан.
О нағыллар, әфсанәләр

бирәр-бирәр

Хәбәр верир дәбдәбәли кечмишиндән.
Өз нәнәмин данышдығы
Әсрар долу нағыллардан
Танымышам Багдады мән, Бәсрәни мән.
Лејли-Мәчнун!

Гәдим әрәб әфсанәси —

Гоча Шәргин

һагсызлыға үсҗан сәси.

Әрәб оғлу, әрәб гызы
Низамимин, Фүзулимин
Гәләминдә чана кәлди.
Дағлар ашды,
Чајлар ашды,
Һеј долашды

бу дүнјаны,

Сәнин дәрдин мәним олдү.

Лејли-Мәчнун!

Үрәкләрә,

Бејинләрә ғыфыл вуран танунлара;

Еһкамлара гәним олдү!

Бу дүнјанын шөһрәтидир

«Низамијјә мәдрәсәси».

Бир заманлар ордан кәлмиш

Бизим Хәтиб Тәбризинин

Низаминин, Хаганинин,

Нәсрәддинин гадир сәси.

Әбүл Үлә! Бөјүк устад

Ишыг салды хәлифәләр заманына
күнәш кими.

Әбүл Үлә —

Бизим Хәтиб Тәбризинин мүәллимә!

Устад-шакирд гардаш олдү.

Сән — өјрәдән, мән — өјрәнән! —

Арадакы бу фәрг итди, унудулду.

Заманла үз-үзә дуруб

Онлар деди,

Ачыг деди сөзләрини.

Заман кечди,

Шакирдинә верди устад өз јерини.

Заман кечди,

Әрәб дили, фәлсәфәси,

Хәтибимин сөзләриндә тәзәләнди...

Мәним бөјүк сөз устадым,

Сизин фәхри хиҗабанда јатыр инди...

Узун иллэр чырагына һәсрәт галыб
 Гаранлыгыда јашадын сән.
 Унудулур
 Көһнә јаран, көһнә дағын.
 Өз евиндә јаныр бу күн өз чырағын.
 Арханда бир дағ дајаныр,
 Дағ демирәм, һагг дајаныб
                                          инди сәнин.
 Чырагыны оғурламаг истәјәнин
 Әлләрини кәсә билән
 Әлләринә инанырам.
 Инанырам, инанырам.
 Салам олсун, дүнәнинә, бу күнүнә,
                                          һәр чагына.
 Салам олсун, галдырдығын
                                          мүстәгиллик бајрагына.
 Салам олсун,
                                          шанлы Ираг торпагына!

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

Әлван чичәкләр

Инам	5
Фикир ганадларым	7
Шанрләр	10
Јол чәкирик	14
Мәнә нә вар	16
Чызыг	18
Миз архасында	20
Бәсдир	23
Елә бир фикир ки...	26
Фантазија	29
Еһтијат	32
Ики сөз	34
Бабамын комасы	35
Тәлатүм	39
Лејлаја	42
Алыб кечмишини	43
Јакшы	48

«Кечәнин јарысы...»	47

Инсан вә заман

Бабам, атам, мән	48
Јердәдир	50
Бармаглар	52
Нејтрал зона	54
Дајан, инсан!	55
Арзу бөјүк, ағыл күчсүз...	57
«Һамы вахты пуса-пуса...»	60
Мө'чүзә	61
Узагдан	66
Гәрибәдир	68
Тарихчиләрә	69
Мән компасам	73
Баш	74
Бир үрәкдә дөрд фәсил	77
Горху	78

Нәғмәләр

Азәрбајчан	80
Вәтән торпағы	81
Ел арасында	82
Дүнја	83

Гәзәл	84
Јаддашым	85
Сән кетдин	86
Әлвида	87
Көрпүләр	88
Әгрәбләрин учунда	89
Көнлүмүн көнлү	90
Дајан, рузкар	91
Сәнин нәғмән	92
Илләр кәлиб кечсә дә	93

Лирик поемалар

Учун, нәғмәләрим	94
Гијмәт	102
Һәр баһарын өз гарангушу	121
Фиқир һаггында фиқирләр	139
Вјетнам балладасы	147
Икинчи өмүр	157
Салам!	163

БАХТИЯР ВАГАБЗАДЕ

(Бахтияр Махмуд оглы Вагабзаде)

ЛАСТОЧКИ ОДНОЙ ВЕСНЫ

С т и х и и п о э м ы

(На азербайджанском языке)

Редактору *Элэкбәр Салаһзаде*

Рәссамы *Н. Бабајев*

Бәдии редактору *Ј. Ағајев*

Техники редактору *С. Ыәбибзаде*

Корректору *С. Оручова*

Јығылмаға верилмиш 25/VI-1971-чи ил. Чапа имзалан-
мыш 25/XI-1971-чи ил. Кағыз форматы 60×90^{1/32}, чап/в
5,375. Учет чәшр. в. 5,1. ФГ 20411. Сифариш № 713.
Тиражи 25000. Гиймәти 75 гәп.

Азәрбајҹан ССР Назирләр Советинин Девләт

Мәтбуат Комитәси

„Кәһ-лик“ нәшријјаты, Бақы, Нүсү Начыјев
күчәси, 4.

26 Бақы комиссары адына мәтбәә, Бақы,
Әли Бајрамов күчәси, 8.

#27-129835

75